અનન્ય પરિવર્તન

July 2015, Mumbai • Volume 5 • Issue 4

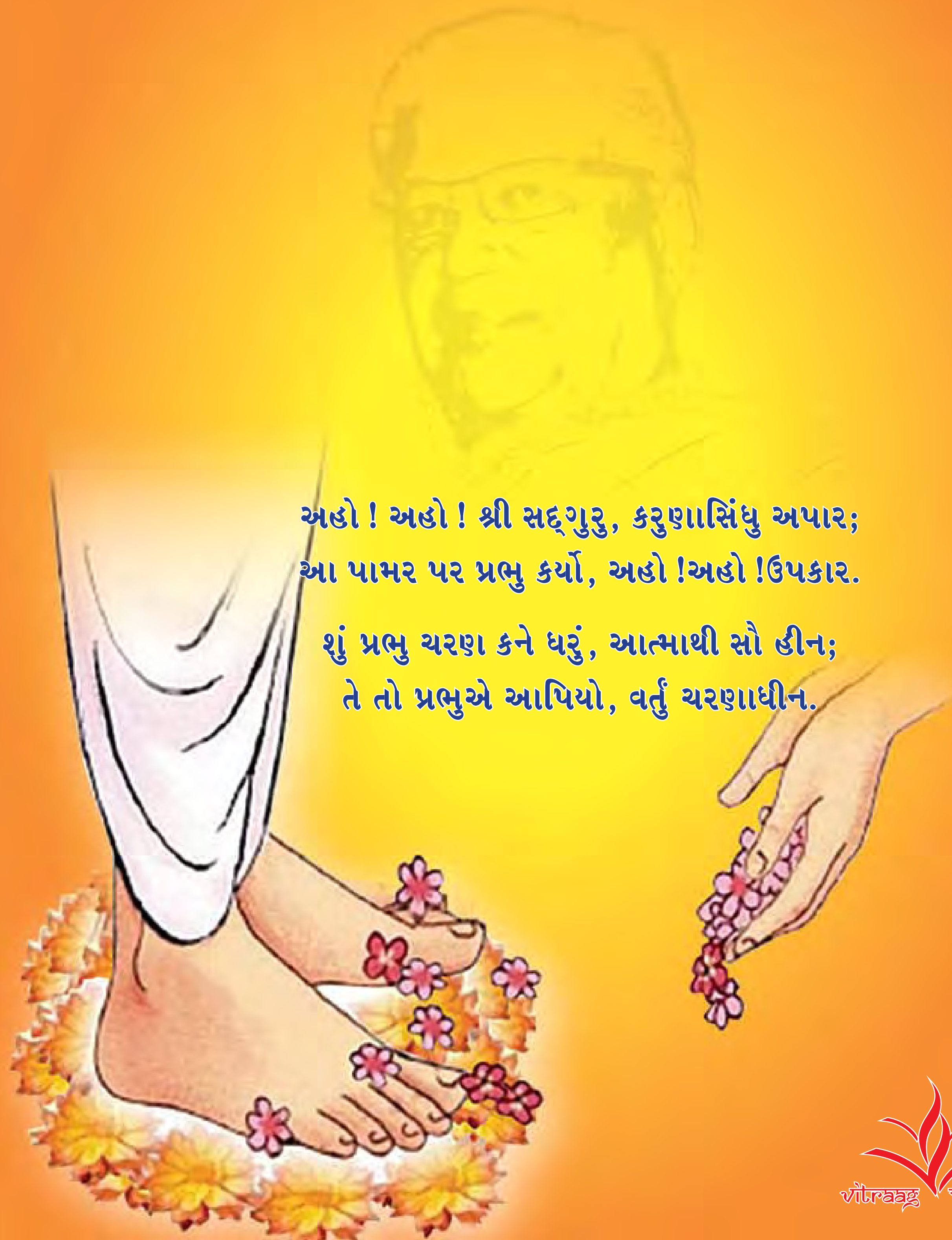

અહો ! અહો ! શ્રી સદ્‌ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો !અહો !ઉપકાર.

શું પ્રભુ ચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન;
તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન.

vitraag vigyaan

દેહ છતાં જેની દશા,
વર્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં,
હો વંદન અગણિત.

અનુક્રમણિકા

પત્રોની પાંખે ૩
સદ્‌ગુરુની કૃપાદૃષ્ટિ એ જ કલ્યાણ ૫
અર્વાચીન જૈન જ્યોતિર્ધરો ૬
જ્ઞાન સાગર ૧૦
पूज्यश्री की अमृतवाणी ૧૫
The Master's Voice ૧૮
काव्यकृति ૨૧
एक प्रेरणात्मक सत्य कथा ૨૨
सदगुरुका महात्म्य ૨૩
RIYF ૨૪
Percepts from Live Interaction ૨૬
જૈન ધર્મનો પગથાર ૨૮
Motivation for Soul ૩૦
અખાના છપ્પા ૩૨
Relationships ૩૪
प्रेरक प्रसंग ૩૫
સોહામણું સત્ય ૩૬
The Reader's Forum ૩૮
Health To Happiness ૪૦
Jokes ૪૨
Tasty Bites ૪૪
Shree Raj Medical Centre ૪૫
Forthcoming Events ૪૬
From Us... to You ૪૭
Sponsorship ૪૮

EDITORIAL

ગુરુપૂર્ણિમાના શુભદિને 'અનન્ય પરિવર્તન' સફળતાના ૮ વર્ષ પૂર્ણ કરી, ૯માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરી રહ્યું છે. ૯માં વર્ષે, નવા અવતારમાં, નવી ઈન્ટરેસ્ટિંગ કૉલમોના પરિવર્તનને આપ સહુ વાચકગણ જરૂરથી વધાવશો એ જ અપેક્ષા છે.

પ્રભુ તુજ ઈચ્છા પ્રમાણે કર, હું છું માટી તું છે કુંભાર;

તુજને ગમતું રૂપ ઘડજે મારું, ઉપયોગી પાત્ર કરજે તારું.

ગુરુપૂર્ણિમાના વિશેષાંકરૂપે પ્રસ્તુતિકરણ વખતે એ જ ભાવમાં ઝીલાઈ રહ્યું છે કે ગુરુના સાનિધ્યમાં તો દરેક શિષ્ય પ્રસન્ન હોય છે, પણ જે દિવસે ભક્તને જોઈને એના ભગવાન (ગુરુ) પ્રસન્ન થઈ જાય તો સમજજો કે આ જ ગુરુની અપરંપાર કૃપા છે. ગુરુકૃપાનો અર્થ એવો નથી થતો કે જીવનમાં કોઈ દુઃખ ન આવે; પણ દુઃખમાં પણ દુઃખનો અહેસાસ ન થાય એવી સમતા રહે એ છે ગુરુકૃપા. ગુરુ સુધીની યાત્રા એ તીર્થયાત્રા છે અને શ્રી ગુરુ મળ્યા પછી એમના થકી થતી યાત્રા એ અંતરયાત્રા છે.

પરમાર્થે ભક્તિમાર્ગનું રહસ્ય પણ એ જ છે. જ્ઞાની પુરુષ પ્રત્યે જ્યારે પ્રેમ - શ્રદ્ધા - અર્પણતા થાય છે ત્યારે બુદ્ધિની સોંપણી - ઈચ્છાની સોંપણી - હૃદયની સોંપણી સહજાસહજ થઈ જાય છે, શિષ્ય માટે બાકી રહે છે માત્ર આજ્ઞા આરાધન. પ્રત્યક્ષ આત્મ પ્રાપ્ત જ્ઞાનીના ચરણોમાં 'અનકન્ડીશનલ સરેન્ડર' જ્યારે થાય ત્યારે જીવનું પોતાપણું, અહમ્‌ભાવ, માનભાવ ગલીત થાય છે. કર્મબંધનના મુખ્ય કારણોનો છેદ આવા પ્રેમ, આવી શ્રદ્ધા, આવી અર્પણતામાં સહજપણે થઈ જાય છે. ત્યારે અલૌકિક પદાર્થ 'આત્મા'નો અનુભવ સુગમ થઈ જાય છે.

પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઈચ્છાવાળા જીવે પોતાનું જીવન પ્રભુમય બનાવી દેવું જોઈએ. બસ, માત્ર એકવાર પ્રભુમય થઈને જુઓ તો ખરા... પ્રભુ તમારા માટે મંદિરના દ્વાર ચોક્કસ ખુલ્લા કરી દેશે.

આપ સર્વેને ગુરુપૂર્ણિમાની ખૂબ ખૂબ શુભેચ્છાઓ.

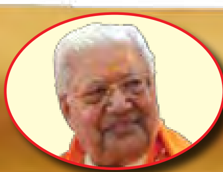

પત્રોની પાંખે

નિજી ભાવોને વ્યક્ત કરતા પરમાર્થિક પ્રશ્નોનાં નિરાકરણ માટે પરમ પૂજ્ય શ્રી પ્રેમઆચાર્યજી સંબોધિત લખાયેલા જુદા જુદા મુમુક્ષુઓના પત્રોનાં જવાબમાં તેઓશ્રીના ઉત્તરરૂપી પત્રોની આ શૃંખલામાં તેમની નિષ્કારણ કરુણા અને પ્રેમસ્વરૂપ સહજ સ્વભાવના દર્શન થયા વગર રહેતા નથી. ચર્મચક્ષુથી વંચાતા એમના ગુજરાતી ભાષાના સાદા સીધા લાગતા શબ્દોને જો આત્મચક્ષુથી ઉકેલવામાં આવે તો અપરંપાર એવું આત્મત્વ ભરેલું દષ્ટિગોચર થયા વગર નથી રહેતું અને દંગ બની આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ''અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર; આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર.'' એ પરમ કૃપાળુ દેવનાં વચનો જીવ વેદ્યા વગર નથી રહી શકતો.

ધર્માભિલાષી ભાઈ તથા બેન,

જ્ઞાનીઓની અનેક વાતોમાંથી આ વાત મને ઘણી જ ગમે છે કે, ''જાગ્યા ત્યારથી સવાર;'' ''ભૂતકાળમાં રાચવું નહીં તેમ ભવિષ્યના શેખચલ્લીના વિચાર કરવા નહીં પણ વર્તમાનમાં જીવવું.'' સમાગમ તો જ્ઞાનીનો જ રાખવો. અમે પણ એજ ઈચ્છીએ છીએ, બાકી ગળાડૂબ પ્રવૃત્તિવાળાથી દૂર રહેવું, એમાં વાંધા જેવું નથી લાગતું.

સત્સંગની તો બલિહારી છે જ. અને છેવટનું પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સત્સંગ, સત્સમાગમ થતા સાચા પરમ સત્સંગનું સ્મરણ પણ અવલંબનરૂપ છે. પૂર્વના સત્સંગના પ્રસંગોને પરમકૃપાળુ દેવ પણ વારંવાર સ્મરણ કરી, ખૂબ ઉલ્લાસીત, મૂળ સત્સંગ જેટલું જ જીવને બળ આપે છે, અપેક્ષાએ વધારે આપે છે. છતાં જીવની પરાપૂર્વથી ચાલી આવતી ટેવ (સંસ્કાર) તેને આવો લાભ યથાર્થ રીતે લેવા નથી દેતી. જીવે કોઈ પણ ઉપાયે તે લેવા યોગ્ય છે. આમ ન હોય તો (સત્સંગ) સત્શ્રુતનું અવલંબન કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સુધી ન જણાવેલ હોત.

સત્સંગ પછી તમે પુરુષાર્થ ન કરો તેમાં બીજાનો સમય અને શક્તિનો વ્યય થાય તે વાતમાં હું સમ્મતિ નથી આપી શકતો. વિચારશો, કદાચ જુદુ જ સમજશો. મારી મદદ અને ઉપકાર ઈચ્છો છો ? તમારા જેવા જિજ્ઞાસુ આત્માર્થીને અનૂકૂળ થવાનો પ્રસંગ મળશે તો હું જ સદ્ભાગ્ય સમજીશ. બાકી ઉપકાર હું શું કરી શકીશ ? એ વારંવાર વિચારતા જવાબ નથી મળતો.

અનુભવ વાંચ્યો. પ્રકાશનું દેખાવું, તેને આત્મા સાથે સરખાવી અનુભવવું, પ્રકાશમાં રંગોનું જોવું વિગેરે એક પ્રકારે આત્માનો વિકાસ સૂચવે છે. આત્મા ખરેખર કંઈક પ્રાપ્ત કરવા વલખાં મારે છે તે બરાબર લાગે છે. બીજી વસ્તુઓનો સંબંધ કલ્પનાની ભેળસેળ હોઈ શકવા સંભવ છે.

તમારા કુટુંબ પ્રત્યે કંઈક શુભ ઋણાનુબંધનો સંબંધ જરૂર હશે એમ લાગે છે. જેવા પ્રશસ્તભાવો તમે જણાવ્યા છે તેવા જ શુભ-ભાવોનું સંવેદન અત્રે પણ છે.

પરમ કૃપાળુ દેવના વચનામૃત ક્રમાંક ૩૭૧નો ઉતારો નીચે લખું છું. સહજ વાંચવામાં આવતાં લખવાનું મન થયું તે લખ્યું. (શબ્દો થોડા ફેરફાર કર્યા છે.)

આ કાળનું વિષમપણું એવું છે કે જે જીવને ઘણા ઘણા સમય સુધી સત્સંગનું સેવન થયુ હોય તેને લોક ભાવ (સંસારી ભાવો) ઓછા થાય, (સત્સંગ શબ્દ વિશેષતાએ સમજવો) અથવા લય થાય. જીવને ચારિત્ર મોહનીય કર્મના કારણે સંસાર - ભાવનાના આવરણને લીધે પરમાર્થ ભાવના માટે (આત્મકલ્યાણ માટે) ઉલ્લાસ પરિણતિ થાય નહીં, પરમાર્થ આરાધતા અત્યંત ઉલ્લાસ અને આનંદભાવ રહે નહીં અને જ્યાં સુધી આવા ભાવોલ્લાસિત પરિણામ ન આવે ત્યાં સુધી લોક સહવાસ ભવરૂપ

હોય છે, પરિભ્રમણનો હેતુ હોય છે, કર્મ-બંધનનું જ કારણ હોય છે.

સત્સંગનું સેવન જે નિરંતરપણે ઈચ્છે છે, એવા જીવોને, મુમુક્ષુઓને જ્યાં સુધી તેવા સત્સંગનો વિરહ રહે ત્યાં સુધી દૃઢભાવે (સ્ટ્રોન્ગ વીલ પાવરથી) તે ઉલ્લાસ પરિણતિની

(૧) ભાવના ઈચ્છી,

(૨) પ્રત્યેક કાર્ય કરતા વિચારથી વર્તી. (બરાબર થાય છે ને ? વિચારી)

(૩) પોતાના વિશે લઘુપણું માન્ય કરી, (સૌથી દીન હિન પોતાને જાણીએ પછી શેનું માન કે કયો અહમ્ રહે ?)

(૪) પોતાના જોવામાં આવે છે તે દોષની નિવૃત્તિ ઈચ્છી, (દોષોને દોસ્ત ન મનાય તો દુશ્મનથી નિવૃત્તિ કરવાની ઈચ્છા રહે જ. જીવની ભૂલ, પોતાના દોષ ન જોતાં બીજાના જોવા અને પોતે કરેલ વર્તાવ સાચો ઠસાવવા પ્રયત્ન કરવો તે છે. સંસાર અપેક્ષાએ આ હુશિયારી છે, પરમાર્થ દોષ દોસ્ત છે.)

(૫) સરળપણે વર્ત્યા કરવુ (માયા-કપટ રહિતપણે; બીજા પાસેથી કંઈ કામ કઢાવી લેવું અને પોતાની મહત્તા સમજવી તે સરળતા નથી)

(૬) જે કાર્યે કરી તે ભાવનાની ઉન્નતિ થાય તેવી જ્ઞાનવાર્તા, જ્ઞાનલેખ કે ક્રોધનું કંઈ કંઈ (વાંચવાનું નહીં) વિચારવાનું રાખવું તે યોગ્ય છે. (વાંચ્યા વગર વિચારશો શું તે લક્ષ રાખશો.)

ઉપર જણાવી છે જે વાતો, તેને બાધ કરનારા, નુકસાન પહોંચાડનારા એવા ઘણાં પ્રસંગો (વ્યવહારના કારણે) તમ જીવોને વર્તે છે, એમ જાણીએ છીએ, તથાપિ તે તે બાધ કરનારા પ્રસંગ પ્રત્યે જેમ બને તેમ સદ્‌ઉપયોગો વિચારી વર્તવાની ઈચ્છા રાખવી. (ઈચ્છાને ભૂલવી નહીં) તેમ કરવું તરત થઈ જાય તેમ નથી. પરંતુ ધીરજથી, નિયમથી, અયતથી વર્તતા અનુક્રમે એટલે ધીરે ધીરે બને તેવું છે. કોઈપણ પ્રકારે મનને વિશે સંતોષ પામવા યોગ્ય નથી, પરુષાર્થ જે કંઈ થાય તે કરવાની દ્રઢ ઈચ્છા રાખવી યોગ્ય છે; અને પરમ એવું જે બોધસ્વરૂપ (બોધ પામેલા) છે તેનું જેને ઓળખાણ છે એવી વ્યક્તિએ તો નિરંતર તેમ વર્ત્યે પુરુષાર્થને વિશે મુંઝવણ યોગ્ય નથી. (જરૂર મુંઝવણ મુકશો.)

અનંતકાળથી જે મળ્યું નથી (તેવું આત્મજ્ઞાન) તે પ્રાપ્તિના પુરુષાર્થમાં અમુકકાળ (આ મનુષ્ય ભવ આખો) વ્યતીત થાય તો (પણ) કંઈ નુકસાન નથી (તેમ તમે સમજો) માત્ર અનંતકાળે જે પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને વિશે ભ્રાંતિ થાય, ભૂલ થાય તે હાનિ છે. આ માર્ગ આમ જ છે તેવી શ્રદ્ધા ન હોવી, માર્ગ માટે ઉંડે ઉંડે શંકા રહેવી, ભગવાને બતાવેલ ''સત્પુરુષનો માર્ગ'' તેમાં અંદેશો રહેવો વિગેરે વિગેરે ભ્રાંતિ છે તે જ હાનિનું કારણ છે, પુરુષાર્થની થોડી મંદતા તે હાનિ નથી. એટલે પુરુષાર્થ ન કરવો એમ બોધ ન લેતા. જેણે કંઈક ગુમાવ્યું છે, તેણે શોચમાં સમય પસાર ન કરતાં પ્રમાદ ખંખેરી ઉભા થવાનો ભગવાનનો બોધ છે. જો પરમ એવું જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ ભાસ્યમાન થયું છે, તો પછી તેના માર્ગ વિશે અનુક્રમે જીવનું પ્રવેશપણું થાય એ સરળ પ્રકારે સમજાય તેવી વાર્તા છે.

છેલ્લો પેરેગ્રાફ જેમ છે તેમ વાંચી લેશો.

''સૌભાગ્ય પ્રત્યે'' માંથી વિશેષ જાણવા મળે તેમ અવકાશે જરૂર કરજો. પ્રશ્નો પૂછશો - લખશો, વીશ દોહરાના અર્થ માટે અમીઝરણા નામનું પુસ્તક છે તે મંગાવી વાંચી લેશો. પછી પૂછવા યોગ્ય જરૂર લખી જણાવશો.

સત્પુરુષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરે છે. વચનામૃત ૩૭૧ તમ સબંધી યોગ્ય વ્યક્તિ સાથે વાંચશો. સમયાનુસાર. ◆

સદ્‌ગુરુની કૃપાદૃષ્ટિ એ જ કલ્યાણ

આતમ ઓર પરમાતમા, અલગ રહે બહુ કાલ;
સુંદર મેલા કર દિયા, સદ્‌ગુરુ મિલા દલાલ.

ભેદી લિયા સાથમેં, વસ્તુ દિયા બતાય;
કોટિ જનમકા પંથ થા, પલમાં દિયા છુડાય.

ચાર ખાણમેં ભટકતાં, કબહું ન લાગત પાર;
સો તો ફેરા મિટ ગયા, સદ્‌ગુરુકે ઉપકાર.

મન મારનકી ઔષધિ, સદ્‌ગુરુ દેત દિખાય;
ઈચ્છત પરમાનંદકો, સો સદ્‌ગુરુ-શરણે જાય.

ગુરુ બિન જ્ઞાન ન ઊપજે, ગુરુ બિન મિલે ન ભેદ;
ગુરુ બિન સંશય ના મિટે, જય ! જય !જય ! ગુરુદેવ.

તુલસી જગમેં આયકે, કરી લીજે દો કામ;
દેનેકો ટુકડા ભલા, લેનેકો હરિનામ.

કબીર કહે કમાલકું, દો બાતેં લિખ લે;
કર સાહેબકી બંદગી, ભૂખાકો કુછ દે.

લેનેકો હરિનામ હૈ, દેનેકો અન્નદાન;
તરનેકો આધીનતા, બૂડનેકો અભિમાન.

મફત મનુષ-તન પાયકે, જો ન ભજત ગુરુરાજ;
સો પીછે પછતાયેંગે, બહુત ઘસેંગે હાથ.

સતિયા, સત નવ છોડિયે, સત છોડયે પત જાય;
સતકી બાંધી લક્ષ્મી, ફિર મિલેગી આય.

શ્રીમદ્ લઘુરાજ સ્વામી (પ્રભુશ્રી),
ઉપદેશામૃત, પત્રાવલી ૧, પત્ર ૧૭

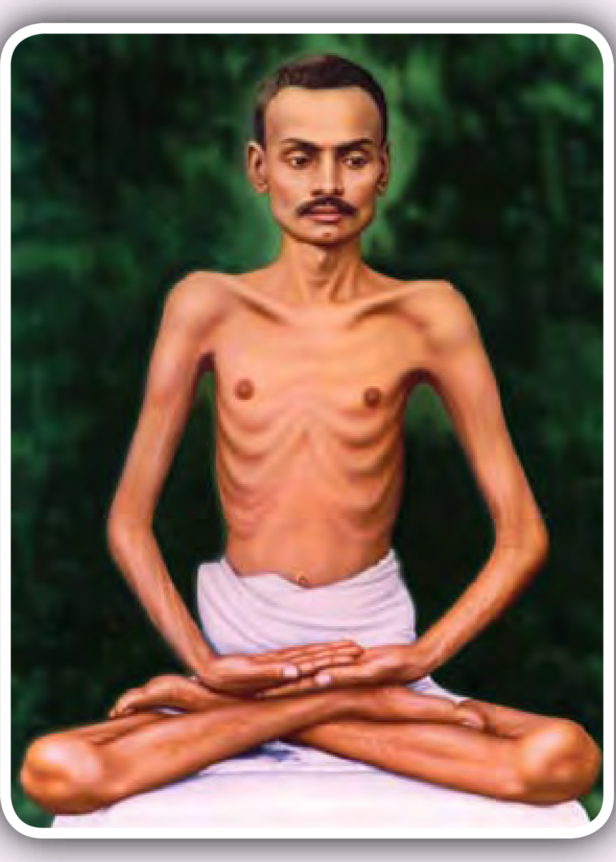

પરમતત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

ભૂમિકા : જેમની ગણના વર્તમાન શતાબ્દીના વિરલ સ્વરૂપનિષ્ઠ તત્વવેત્તા, પરમ જ્ઞાનાવતાર અને ઉચ્ચ કોટિના સત્પુરુષ તરીકે કરી શકાય એવા શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એટલે આધ્યાત્મ ગગનમાં ઝળકી રહેલી અદ્‌ભુત જ્ઞાનજ્યોતિ! માત્ર જૈનસમાજની જ નહીં પણ અર્વાચીન વિશ્વની એક વિરલ વિભૂતિ! અમૂલ્ય આત્મજ્ઞાનરૂપ દિવ્ય જ્યોતિના ઝળહળતા પ્રકાશથી પૂર્વમહાપુરુષોએ પ્રકાશિત કરેલા સનાતન મોક્ષમાર્ગનો ઉદ્યોત કરી, ભારતની પુનિત ભૂમિને વિભૂષિત કરી આ અવનીતલને પાવન કરનાર પરમ જ્ઞાનનિધાન, જ્ઞાનભાસ્કર, જ્ઞાનમૂર્તિ! ભારતની વિશ્વવિખ્યાત વિભૂતિ રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીના શબ્દોમાં ''શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હતા. તેમના લખાણો તેમના અનુભવના બિંદુ સમા છે. તે વાંચનાર, વિચારનાર અને તે પ્રમાણે ચાલનારને મોક્ષ સુલભ થઈ જાય છે. જેને આત્મક્લેશ ટાળવો હોય, જે પોતાનું કર્તવ્ય જાણવા ઉત્સુક હોય, તેને શ્રીમદ્‌ના લખાણોમાંથી ઘણું મળી રહેશે, એવો મને વિશ્વાસ છે, પછી ભલે તે હિન્દુ હો કે અન્ય ધર્મી.

જન્મ : શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનો જન્મ સૌરાષ્ટ્રના મોરબી રાજ્યના વવાણિયા ગામે કાર્તિક સુદ પુનમ, વિ.સં. ૧૯૨૪ની દેવદિવાળીના દિવસે થયો હતો. (રવિવાર, તા. ૯-૧૧-૧૮૬૭)

તેમના દાદા પંચાણભાઈ મહેતાએ માણેકપરા ગામમાંથી વવાણિયામાં આવીને વહાણવટાનો અને શરાફનો ધંધો ચાલુ કર્યો હતો. શ્રીમદ્‌ની માતાનું નામ દેવાબા અને પિતાનું નામ રવજીભાઈ હતું. ધાર્મિક સંસ્કારોવાળા ભક્તિમાન અને સેવાભાવી દંપતીએ એક વૃદ્ધ આડતિયાની અને એક સંત ફકીરની તન-મન-ધનથી ખૂબ ભાવસહિત સેવા કરેલી. તેથી પ્રસન્ન થઈ તેઓએ એક પ્રતાપી પુરુષ તેમને ઘેર પુત્ર તરીકે જન્મશે એવા આશીર્વાદ આપેલા. આ બનાવો બન્યા પછી

કેટલાક કાળે શ્રીમદ્‌નો જન્મ દેવદિવાળીને શુભદિને થયો હતો. ગુજરાતના જૈનસમાજમાં આ દિવસ કળિકાળસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીના જન્મ દિવસ તરીકે અને પાલિતાણાની યાત્રાના પ્રારંભના પવિત્ર અને મંગલમય દિવસ તરીકે ઉજવાય છે. જન્મસમયે તેમનું નામ લક્ષ્મીનંદન રાખવામાં આવ્યું હતું; પરંતુ ચાર વર્ષની વયે તે બદલીને રાયચંદ - રાજચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું, એ જ નામથી તેઓ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

બાલ્યકાળ: બાળપણથી શ્રીમદ્‌ને તેમના દાદાજી કૃષ્ણભક્ત હોવાથી વૈષ્ણવ ધર્મના સંસ્કાર મળ્યા હતા. બીજી બાજુ માતા દેવાબા જૈન ધર્મના સંસ્કાર લાવ્યા હતાં. આમ બાળપણમાં તેમનો ઉછેર વૈષ્ણવ અને જૈન સંસ્કારોના મિશ્ર વાતાવરણમાં થયો. આમ છતાં વાંચનની ખૂબ જ રૂચિ હોવાને લીધે જ્યારે તેમણે જૈનોના પ્રતિક્રમણાદિ સૂત્રોનું વાંચન કર્યું ત્યારે તેમાં આવતી સર્વ જીવો પ્રત્યેની દયાભાવના અને ક્ષમાપના દ્વારા પ્રગટ થતો વિનય આ બે ગુણો તેમના સંસ્કારી હૃદયને સ્પર્શી જતાં ધીમે ધીમે 'જૈન સૂત્રો' પ્રત્યે તેમનો પ્રેમ વધતો ગયો.

જાતિસ્મરણજ્ઞાન: વિ.સં. ૧૯૩૧માં, શ્રીમદ્‌ના એક વડીલ સ્નેહીશ્રી અમીચંદભાઈનું સર્પદંશથી મૃત્યુ થયું. એ વખતે શ્રીમદે દાદાજીને પૂછ્યું કે મૃત્યુ એટલે શું ? દાદાએ કહ્યું, ''તેમનામાંથી જીવ નીકળી ગયો અને હવે તેઓ હાલીચાલી કે બોલી શકશે નહીં, માટે તેમને તળાવ પાસેના સ્મશાનમાં બાળવામાં આવશે.'' આ સાંભળી શ્રીમદ્‌ વિચારોની શ્રેણીએ ચઢી ગયા. ઊંડી વિચારણાથી તેમનું અજ્ઞાનનું આવરણ ખસી ગયું અને તેમને આગલા ભવોનું જ્ઞાન થયું. તે આવરણ ઉત્તરોત્તર ખસતું ગયું. તેઓ જ્યારે જૂનાગઢ ગયા ત્યારે તે આવરણ એકદમ દૂર થઈ ગયું.

જાતિસ્મરણજ્ઞાનની તેમના પરમાર્થિક જીવનના વિકાસ ઉપર ખૂબ ઘેરી અસર થઈ અને તેમનો વૈરાગ્ય ઘણો વૃદ્ધિ પામતાં મોક્ષમાર્ગમાં નિ:શંકપણે પ્રવૃત્તિ કરવાનું શક્ય બન્યું.

વિદ્યાભ્યાસનો કાળ: સાત વર્ષની વય પછી શ્રીમદ્‌ને અભ્યાસ કરવા માટે નિશાળે બેસાડવામાં આવ્યા. અદ્‌ભુત સ્મૃતિના પ્રભાવથી સાત વર્ષનો અભ્યાસ તેમણે બે વર્ષમાં જ પૂરો કર્યો હતો. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાની અને નવી વસ્તુઓ વાંચવાની, જાણવાની અને શીખવાની તેમને ખૂબ જ જિજ્ઞાસા હતી.

બાળપણમાં ચમત્કૃતિઓનો આવિર્ભાવ:

આઠ વર્ષની વયથી તેમણે કવિતા રચવાની શરૂઆત કરી હતી. પિતાજીની દુકાન ઉપર બેસીને તેમણે ન્યાયનીતિપૂર્વક વ્યવસાય કર્યો હતો. કોઈને ઓછો - અધિકો ભાવ કહ્યો નહોતો કે કોઈને ઓછું-અધિકું તોલી દીધું ન હતું. તેઓ ગુજરાતી, હિંદી, સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાના ગ્રંથોનો ભાવ બરાબર સારી રીતે સમજી શકતા હતા. વિશ્વના સમગ્ર જીવો પ્રત્યે વાત્સલ્ય અને પ્રીતિભાવ તથા સહનશીલતાના ગુણો પણ નાની ઉંમરમાં જ તેમનામાં વિકસેલા જણાયા હતા.

અવધાન-શક્તિ અને જ્યોતિષજ્ઞાન: અવધાન એટલે અનેક કાર્યો ભૂલ વિના એક સાથે કરવાં અને યાદ રાખવાં. તેમણે સોળ વર્ષની ઉંમરે મોરબીમાં બાર અવધાનનો પ્રયોગ કરી બતાવ્યો. આ પછી અનુક્રમે જામનગરમાં સોળ અને બોટાદમાં બાવન અવધાન તેઓએ કરી બતાવ્યા હતાં. ૧૯ વર્ષની વયે તેમણે મુંબઈની જાહેરસભામાં શતાવધાનનો પ્રયોગ કર્યો હતો.

અવધાનમાં સફળતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી થોડા કાળ માટે શ્રીમદ્‌ જ્યોતિષશાસ્ત્ર તરફ વળ્યા હતા. આ બન્ને વિદ્યાઓ ઉપરાંત આંખોથી જોયા વિના માત્ર સ્પર્શ દ્વારા ગ્રંથોને ઓળખવાની અને જીભથી ચાખ્યા વિના વાનગીઓના સ્વાદને જાણવાની અતિન્દ્રિય જ્ઞાનશક્તિ પણ તેમને સિદ્ધ થઈ હતી. આ બધી શક્તિઓ વિશે તે વખતના જામે જમશેદ, ગુજરાતી, ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા, ધ ઈન્ડિયન સ્પેક્ટેટર, બોમ્બે ગેઝેટ ઈત્યાદિ વર્તમાન પત્રોમાં સમાચાર તેમજ અગ્રલેખો છપાયા હતા. શતાવધાનની સભામાં તત્કાલીન જૈન સમાજ દ્વારા તેમને સુવર્ણચંદ્રક એનાયત થયો હતો તથા 'સાક્ષાત્‌ સરસ્વતી'નું બિરુદ પણ આપવામાં આવ્યું હતું.

આ બન્ને પ્રવૃત્તિઓ શ્રીમદે અનુક્રમે ૨૦ વર્ષ અને ૨૪

વર્ષની વયે બિલકુલ બંધ કરી દીધી. અવધાન પ્રયોગથી લોકસંપર્ક વધી જવાની સંભાવના હતી, તેમજ જ્યોતિષશાસ્ત્ર દ્વારા માત્ર ભૌતિક ઉન્નતિની જ વિશેષ સંભાવના હતી. આત્માર્થસંપન્નતા માટે શમ, વૈરાગ્ય, અધ્યયન, ચિંતન અને એકાંતચર્યાને પોતાના જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય બનાવ્યું.

વેપાર અને વ્યવહાર: આજીવિકા અર્થે શ્રીમદ્ ઝવેરાતનો વેપાર કરતા હતા. સામાજિક ક્રાંતિના ક્ષેત્રે શ્રીમદે સ્ત્રી-કેળવણી, કજોડાના સંબંધનો વિરોધ, આર્યપ્રજાની પડતીનાં કારણો, ખર્ચાળ લગ્નજમણનો વિરોધ વગેરે વિષયો ઉપર ગદ્ય-પદ્યમય રચનાઓ દ્વારા નવજાગૃતિનો પ્રશંસનીય પ્રયાસ કર્યો હતો.

ગૃહસ્થાશ્રમપ્રવેશ: વિ. સં. ૧૯૪૪માં વીસ વર્ષની વયે શ્રીમદે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો. શ્રી રેવાશંકરભાઈ જગજીવનદાસભાઈ મહેતાના મોટાભાઈ શ્રી પોપટલાલભાઈની સુપુત્રી ઝબકબહેન સાથે તેઓ વિ.સં. ૧૯૪૪ના મહા સુદ બારસને દિવસે લગ્નગ્રંથિથી જોડાયા.

શ્રીમદ્નું ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું કોઈ અન્ય કારણે નહીં પણ પૂર્વકર્મથી નિવૃત્ત થઈ જવા માટે હતું એમ માની શકાય. આત્માર્થના સાધકને ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વથા બાધક છે એમ માનનાર માટે શ્રીમદ્નું જીવન એક પડકારરૂપ છે. આ બાબત તે સમય દરમિયાન તેમના લખેલા અનેક પત્રોમાં સ્પષ્ટ થાય છે.

'સ્ત્રીના સંબંધમાં કોઈપણ પ્રકારે રાગ-દ્વેષ રાખવા મારી લેશ માત્ર ઈચ્છા નથી પણ પૂર્વોપાર્જનથી ઈચ્છાના પ્રવર્તનમાં અટક્યો છું.'

'બન્ને ધર્મમૂર્તિ થવા પ્રયત્ન કરીએ, મોટા હર્ષથી પ્રયત્ન કરીએ. તમે સ્વચ્છતાને બહુ ઈચ્છજો, મારી ભક્તિને સમભાવથી ઈચ્છજો.'

'કુટુંબરૂપી કાજળની કોટડીના વાસથી સંસાર વધે છે. ગમે તેટલી તેની સુધારણા કરશો તો પણ એકાંતથી જેટલો સંસારક્ષય થવાનો છે તેનો સોમો હિસ્સો પણ તે કાજળગૃહમાં રહેવાથી થવાનો નથી. કષાયનું તે નિમિત્ત છે, મોહને રહેવાનો અનાદિકાળનો પર્વત છે.'

ચિંતન, મનન અને આત્મસાક્ષાત્કાર: શ્રીમદ્નું સમસ્ત વ્યક્તિત્વ ગંભીર ચિંતન અને સતત ધર્માભિમુખતાનું પ્રતિબિંબ હોવા છતાં સમસ્ત જીવસૃષ્ટિ પ્રત્યેના તેમના પ્રેમપૂર્ણ વ્યવહારનું પણ આપણને દિગ્દર્શન કરાવી જાય છે.

બાળપણથી જ લાગેલી ઉન્નત જીવન જીવવાની ધૂન, જાતિસ્મરણજ્ઞાન, ગહન શાસ્ત્રાધ્યયન, વધતો જતો વૈરાગ્ય, 'સત્'ના જ રટણ અને અનુભવની સતત ઝંખના, સતત

સદ્‌ગુણોની વૃદ્ધિનો પુરુષાર્થ અને સત્‌શાસ્ત્રો દ્વારા જાણેલાં તત્વોના અર્થનું ઉપશમભાવ સહિત અંતર દૃષ્ટિપૂર્વક ઊંડું ચિંતન-મનન, આ બધાં વિવિધ સત્‌સાધનોના અનુષ્ઠાનથી વિ.સં. ૧૯૪૭માં તેમને શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો.

ઓગણીસેં સુડતાલીસે સમકિત શુદ્ધ પ્રકાશ્યું રે;
શ્રુત્ અનુભવ વધતી દશા, નિજ સ્વરૂપ અવભાસ્યું રે.
- ધન્ય રે દિવસ...

'આત્મા જ્ઞાન પામ્યો તે નિઃસંશય છે, ગ્રંથિભેદ થયો તે ત્રણે કાળમાં સત્ય વાત છે.'

'જૈન દર્શનની રીતિએ જોતાં સમ્યક્‌દર્શન અને વેદાંતની રીતિએ જોતાં કેવળજ્ઞાન અમને સંભવે છે.'

વિ.સં. ૧૯૪૭માં શ્રીમદે રાળજ મુકામે આત્મદર્શનની પ્રસાદીરૂપે લખેલાં આ ચાર કાવ્યો આત્મહિતેચ્છુઓએ સ્વકલ્યાણાર્થે બરાબર ઉપયોગ કરી લેવા જેવા છે.

(૧) હે પ્્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું....

(૨) યમ નિયમ સંયમ આપ કિયો ....

(૩) જડ ભાવે જડ પરિણમે....

(૪) જિનવર કહે છે જ્ઞાન....

એકાંત સાધનાનો રંગ : અનંતની યાત્રાના રસિક એવા શ્રીમદ્‌ને શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનની ઉપલબ્ધિ થઈ તોપણ 'કુટુંબ' અને 'લક્ષ્મી' બન્નેથી આત્યંતિક વિરક્તિ થઈ શકે તે હેતુથી તેઓ નિયમિત વધુ અને વધુ સમય માટે મુંબઈની બહારનાં વિવિધ 'નિવૃત્તિ ક્ષેત્રોમાં' રહેવા લાગ્યા, જેથી ત્યાગ - વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ સાથે પ્રતિબંધ વગર એકાંત અધ્યયન અને ચિંતન-મનનનો યોગ સિદ્ધ થઈ શકે. તેમનો પુરુષાર્થ સમયની અપેક્ષાએ બે વિભાગમાં વહેંચી શકાય.

(૧) વિ.સં. ૧૯૪૭ થી વિ.સં. ૧૯૫૧ (પ્રથમ તબક્કો)

(૨) વિ.સં. ૧૯૫૨થી દેહવિલય પર્યંત (બીજો તબક્કો)

પ્રથમ તબક્કા દરમિયાન તેમના પુરુષાર્થને અવરોધક ઘણો વિપરીત કર્મોદય હોવાથી પ્રગતિ પણ તેટલા પ્રમાણમાં મંદ ગતિથી જ થઈ શકે તેમ હતું.

અનેક વિપરીત સંજોગો હોવા છતાં આત્મજ્ઞાન અને વૈરાગ્યના બળ વડે તેઓ પોતાના પુરુષાર્થમાં જરા પણ ન્યૂનતા આવવા દેતા નહીં અને ખૂબ જ સાવધાનીથી આત્માની નિર્મળતા જળવાય અને વધે તેવી સાવધાની રાખ્યા કરતા. જીવનમાં પ્રગટ થયેલી મૈત્રી, પ્રમોદ આદિ ભાવનાઓ વર્ધમાન થાય અને બાહ્યાંતર સંયમ ગ્રહણ પ્રત્યે ઉદ્યમવંત બની શકાય તેવા પ્રયોજનથી તેઓએ અનુક્રમે રાળજ, વવાણિયા, મોરબી, આણંદ, પેટલાદ, ખંભાત, રાણપુર, ધર્મજ વગેરે નિવૃત્તિક્ષેત્રોમાં સત્સંગની અને આત્મસાધનાની આરાધના કરી હતી.

અંતિમ સાધના અને દેહવિલય (વિ.સં. ૧૯૫૨થી ૧૯૫૭) : આ સમયને તેઓશ્રીની ઉગ્ર આરાધનાનો વિશેષ કાળ ગણી શકાય. ઉપાધિનો યોગ તે દરમિયાન ઓસરતો ગયો અને બાહ્યાંતર અસંગદશા પ્રગટ કરવાની નેમ ઠીક ઠીક અંશે પાર પડી. આ સમય દરમિયાન તેઓ અધ્યયન, ચિંતન, મનન કરતા રહ્યા તેમજ આહારનો, વસ્ત્રોનો, પ્રસંગોનો, દેહાધ્યાસનો તથા અન્યનો દૃઢતાપૂર્વક અપરિચય કરતા, જેથી સકળ સંયમી તરીકેનું જીવન આગળ ઉપર અંગીકાર કરી શકાય. ઉત્તરસંડાના જંગલમાં, કાવિઠામાં તથા ઈડરમાં તેઓ જે રીતે ઉગ્ર એકાંતચર્યામાં રહેતા તે પ્રસંગોનો મુમુક્ષુઓએ ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમાં રાત્રે તેઓ પોતાની સાથે કોઈને પણ રહેવાની આજ્ઞા આપતા નહીં, પથારીનો ઉપયોગ કરતા નહીં, એક જ વસ્ત્રનો અને એક જ આહારનો ઉપયોગ કરતા અને પગરખાં પણ વાપરતા નહીં, ડાંસ-મચ્છર, ઠંડી - ગરમી વગેરે સમભાવે સહન કરતા અને મૌન-ધ્યાન માટે એકાંત નિર્જન પ્રદેશમાં રહેતા.

તેઓ વર્ષના ચાર કે છ માસ કે વધારે સમય સુધી સતત મુંબઈથી બહાર સાધના-ક્ષેત્રોમાં સત્સંગ અને અસંગદશાની સાધના અર્થે રહેતા, પત્રવ્યવહારાદિ પરમાર્થ સિવાય ભાગ્યે જ કરતા અથવા સંક્ષેપમાં કરતા. વિ.સં. ૧૯૫૫માં તેઓએ વ્યાપારાદિનો ત્યાગ કરી માતા પાસે દીક્ષાજીવન અપનાવવાની રજા માગી, પણ બીજા વર્ષે જ તેમના શરીરે તેમને સહકાર આપવાનું છોડી દેતાં વિઘ્ન ઊભું થયું. વિ.સં. ૧૯૫૭માં તેમનો દેહવિલય થયો. નિવૃત્તિસાધનાના આ તબક્કા દરમિયાન તેઓ મુખ્યઃત નીચેના ગામોમાં રહ્યાઃ

(૧) ચરોતર પ્રદેશ : કાવિઠા, આણંદ, નડિયાદ, ઉત્તરસંડા, વસો, ખેડા, રાળજ, વડવા, ખંભાત.

(૨) સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશ : સાયલા, મોરબી, વવાણિયા, રાજકોટ, વઢવાણ, વિરમગામ.

(૩) અન્ય પ્રદેશો : ઈડર, અમદાવાદ, નરોડા, ધરમપુર, ઈત્યાદિ.

આમ, શુદ્ધાત્મજ્ઞાનના પ્રકાશ પછી પણ તેઓએ સતતપણે આત્મબળની વૃદ્ધિ કરી દેહવિલય પર્યંત મોક્ષમાર્ગમાં પોતાનું પ્રયાણ ચાલુ રાખ્યું હતું. ◆

ભક્તિમાર્ગનું રહસ્ય

આત્મા આત્માની સાથે જે કરે એને પ્રેમ કહીએ; આત્મા જડ પદાર્થની સાથે જે કંઈ કરે એને રાગ કહીએ. જગતના કોઈપણ પદાર્થ કે પ્રાણી પ્રત્યે વિષમભાવનું ન હોવું અથવા કોઈપણ પ્રકારનો કોઈ પ્રત્યે દ્વેષભાવ, નકારભાવ, ધિક્કારભાવનું ન હોવું, જે જેમ છે તેમ જાણ્યા કરવું એ પ્રેમ છે.

***ભક્તિમાં સમાવેશ પામતા પ્રેમ અને શ્રદ્ધાનાં ભાવો જોયા પછી અંતર્ગત 'અર્પણતા'નાં ત્રીજા ભાવ પ્રતિ વળીએ. પ્રેમ અને શ્રદ્ધાનું પ્રાપ્ત ફળ તે અર્પણતા. વ્યવહાર દ્રષ્ટાંતે પણ વિચારથી સમજાશે કે જ્યાં પ્રેમ (રાગ) અને શ્રદ્ધા છે ત્યાં અર્પણતાનો જન્મ સહજ થાય છે. પતિ-પત્નીના સંબંધે જુઓ કે પિતા - પુત્રનાં સંબંધે જુઓ, ધનોપાર્જન વેળાની સ્થિતિ સંબંધે જુઓ કે આપત્તિની કસોટી વેળાએ બચાવી શકે એવી વ્યક્તિ પ્રત્યેના પોતાના ભાવો સંબંધે જુઓ તો દરેક સ્થળે પ્રેમ (રાગ) - શ્રદ્ધા - અર્પણતા જ જોવા મળશે. વ્યવહારમાં આ સ્થિતિ હોવાને લીધે તેને 'સંસાર ભક્તિ' કહેવામાં આવે છે.**

સંસારમાં જ્યારે કોઈ પ્રત્યે રાગ કરીએ છીએ તો જેટલો બળવાન રાગ જ્યાં સુધી ચાલતો હોય ત્યાં સુધી શ્રદ્ધા પણ હોય અને જેટલી બળવાન શ્રદ્ધા હોય એટલો જ બળવાન પ્રેમ હોય. પતિ-પત્નીના સંબંધમાં જોઈએ કે બન્ને વચ્ચે અનહદ એવો પ્રેમ હોય તો એકનું કહેલું, બીજો એક સેકંડમાં માની લેશે, કોઈપણ જાતનાં વિચાર વગર. જ્યાં રાગ અને શ્રદ્ધા હોય છે ત્યાં ઓટોમેટીકલી અર્પણતા થાય છે. આવી અર્પણતા સંસારમાં દરેક વખતે જોઈએ છીએ અથવા બીજા શબ્દમાં એમ બોલીએ કે જ્યાં બહુ બળવાન સ્વાર્થ છે અને કંઈક આપણે કામ કઢાવી લેવું છે એ વ્યક્તિને પાર વગરનો આર્ટીફીશીયલ પ્રેમ કરીએ છીએ; સામા માણસને લાગે આપણા ઉપર બહુજ પ્રેમ છે એટલે એની શ્રદ્ધા પણ આપણા ઉપર વધે. આપણી શ્રદ્ધા એના ઉપર વધે પછી એ જે કહે એ બધું આપણને કરવાનું મન થતું હોય એવો ઘણાને અનુભવ હશે. આપણા ઘરોમાં નોકરીમાં જે લોકો રહેતાં હોય એટલા બધા આજ્ઞાંકિત થઈ બે - પાંચ વર્ષ સુધી રહે અને ત્યાર પછી

ઘર સાફ કરીને જતા રહે. મારો પોતાનો ત્રણ ડ્રાઈવર સાથે અનુભવ છે જે ચાર-ચાર, પાંચ-પાંચ વર્ષ સુધી એવી રીતે રહ્યા હોય કે ઘરના નાનામાં નાના ગમે તેવા બધા કામ કરી આપતાં હોય. આપણને લાગે હવે તો વિશ્વાસ મૂકાય જ ને અને મુકાતો હોય; એક જણ ૭૦ હજાર રૂપિયા લઈ રવાના થઈ ગયા, બીજો ડ્રાઈવર ઘરમાં જેટલું હતું એ સામાનમાં પેક કરી ભાગી ગયો.

ડ્રાઈવરને પ્રેમ કરતાં હોય તો દુઃખનું કારણ ન થાય, કલ્યાણનું કારણ થાય. આવી અર્પણતા દરેકને પોતાના જીવનમાં ચોક્કસ ખબર હશે જ. જેનાં બહુજ ઊંડા પ્રેમમાં એટલે કે રાગમાં હોઈશું એનું કહ્યું આપણે માનતા જ હોઈશું, અંધારી રાતે પણ બોલાવે તો કહેશું, હાં જી, આવું છું.

ઈચ્છાએ કરી જે જે કરીએ એનું નામ કર્તાપણું અને જ્યાં કર્તાપણું છે ત્યાં કર્મબંધન છે, છે ને છે. બીજાની ઈચ્છા પ્રમાણે જે કરીએ એનું નામ અર્પણતા છે અને જેટલી અર્પણતા બળવાન છે એટલું ઈચ્છારહિતપણું છે. જેટલું ઈચ્છારહિતપણું છે, એ અકર્તાપણું છે અને નવા કર્મ પણ બંધાતા નથી.

*** જેમ જેમ પ્રેમ અને શ્રદ્ધા વધે છે, એટલે નિર્મળ થઈ શુદ્ધતા તરફ જાય છે, તેમ તેમ અર્પણતા વિકસે છે, ખીલે અને તેની ઉપકારિતા પ્રગટતાએ અનુભવાય છે. અર્પણતા એટલે આજ્ઞારાધન, આજ્ઞાંકિતપણું, સ્વેચ્છાનો ત્યાગ અથવા ઈચ્છાની સોંપણી. અર્પણતા એટલે મન, વચન, કાયા અને તેમની પ્રવૃત્તિઓ પરત્વે અહંતા-મમતાનો ત્યાગ. અર્પણતા એટલે પોતાના બાહ્ય સ્વરૂપી વ્યક્તિત્વનો હ્રાસ.**

પરમાર્થ ભક્તિ એટલે પ્રભુ પ્રત્યે અથવા તો પ્રભુ જેને પ્રાપ્ત છે એવા જ્ઞાની પુરુષ પ્રત્યે આવો પ્રેમ, આવી શ્રદ્ધા થાય ત્યાર પછી અર્પણતા ૧૦૦ ટકા ક્રિએટ થાય, થાય ને થાય જ. આ જગ્યાએ અર્પણતાનો અર્થ છે આજ્ઞાનું આરાધન. એ ગમે તે આજ્ઞા આપે, એ આજ્ઞાને સંપૂર્ણપણે પાલન કરવાની તીવ્ર ઝંખના, ઈચ્છા કે આજ્ઞા તો મારે પાળવી જ છે. પછી પૂર્વ કર્મના કારણે એ આજ્ઞાનું પાલન ન થઈ શકતું હોય અને હૃદયમાં ખેદ વર્તતો હોય તો પણ એ આજ્ઞાનું પાલન કર્યું એમ કહેવાય. જો મનમાં એમ થાય કે એ તો આવું બોલે, કાંઈ બધું થોડું આપણાથી થાય એમ નકારાત્મક ભાવ હોય તો પછી એ આજ્ઞાનું અનઆરાધકપણું છે. પણ 'આજ્ઞા પાળવી છે'નો દૃઢ ભાવ હોય પણ કર્મનાં ઉદયને કારણે પાલન ન થતું હોય તો પણ એ આજ્ઞા પાલન કહેવાય જ. આવું આજ્ઞારાધન, આજ્ઞાંકિતપણું હોય ત્યાં જીવે પોતાનો મત છોડી દેવો પડે છે. જ્ઞાની કહે કે આટલું કરવાનું છે અને જીવને લાગતું હોય આ અયોગ્ય છે, કરવા જેવું નથી તો પણ એ આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે તત્પર જ થાય કે મારી ઈન્દ્રિયો, મારી બુદ્ધિ કે સમજણ એ જ્ઞાનીની તોલે ન આવે, મને જે અયોગ્ય લાગે છે કદાચ એ જ મોટા મારા કલ્યાણનું કારણ પણ હોઈ શકે છે એમ વિચારી એ આજ્ઞાનું પાલન કરે.

સંસારમાં આવું આજ્ઞાંકિતપણું હોતું નથી. કોઈપણ વ્યક્તિ કંઈ કહે તો દરેક જીવ પોતાની સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરે અને પછી પોતાને યોગ્ય લાગે એ રીતે એ આજ્ઞાનું પાલન કરે એટલે કે સ્વચ્છંદે આજ્ઞાનું પાલન કરે. જ્ઞાનીના આશ્રયે આ આજ્ઞા પાલનથી સ્વઈચ્છાનો અને સ્વચ્છંદનો ત્યાગ થાય છે.

હવે આ પ્રમાણે પોતાનો સ્વચ્છંદ, મત અને પોતાની ઈચ્છા એ બધું ત્યાગ કરી દઈએ તો ઈચ્છાની સોંપણી છે. પછી એ જીવને મનની અંદર એકજ વસ્તુ રહે આજ્ઞાનું આરાધન, એ જે કહે એમ જ કરવું છે; એક વિકલ્પ માત્ર રહેતો નથી એટલે પોતાની ઈચ્છાએ પછી કંઈપણ થતું નથી. જ્ઞાનીની ઈચ્છાએ (જેને પ્રેમ કરીએ છીએ એની ઈચ્છાએ) વર્તવું એ જ ધર્મ છે.

ઈચ્છાએ કરી જે જે કરીએ એનું નામ કર્તાપણું અને જ્યાં કર્તાપણું છે ત્યાં કર્મબંધન છે, છે ને છે. બીજાની ઈચ્છા પ્રમાણે જે કરીએ એનું નામ અર્પણતા છે અને જેટલી અર્પણતા બળવાન છે એટલું ઈચ્છારહિતપણું છે. જેટલું ઈચ્છારહિતપણું છે, એ અકર્તાપણું છે અને નવા કર્મ પણ બંધાતા નથી.

અનાદિકાળથી જીવને જે બંધનનું કારણ છે એ 'હું પણું' અને 'મારાપણું', અહંભાવ અને મમત્વભાવ. જ્યાં સુધી આ ભાવ કેન્સલ કે ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી અખંડપણે કર્મબંધન ચાલ્યાજ કરે. આત્મા ચેતન હોવા છતાં દેહને પોતાનો માનવો અને કુટુંબીજનો કે સગા સંબંધી જે બધા કર્મનાં ઉદયનું ફળ છે એને પોતાના માનવા આ જતો સૌથી મોટું અજ્ઞાન છે. એ અજ્ઞાનનું સતત પોષણ કરતાં રહીએ છીએ; મારું છે, હું છું. ગમે તેટલો ધર્મ કરતાં હોય તો પણ અમે દેરાવાસી, અમે આત્મા નહીં; અમારો ફલાણો ધર્મ, અમે આ નહીં. ત્યાં પણ મારાપણાનાં ભાવથી જીવ ધર્મ કરે તો કર્મબંધન તો એના ચાલુ જ હોય, કર્મ બંધનથી છૂટી ન શકતા હોય.

> **આત્મા ચેતન હોવા છતાં દેહને પોતાનો માનવો અને કુટુંબીજનો કે સગા સંબંધી જે બધા કર્મનાં ઉદયનું ફળ છે એને પોતાના માનવા આજતો સૌથી મોટું અજ્ઞાન છે.**

ઈચ્છાની અર્પણતા આવે છે ત્યારે પોતાની ઈચ્છાએ કંઈ કરતાં કંઈ થતું નથી. જેના આશ્રયે છીએ, જેને અનહદ પ્રેમ કરીએ છીએ, એ જે કહે એ કરવા તૈયાર છીએ. પોતાની ઈચ્છાથી એક પણ વસ્તુ ન થતી હોય તો વિચારી જુઓ કેટલાં બધા કર્મની નિર્જરાનું કેટલું બળવાન કારણ થઈ શકે છે.

આવો પ્રેમ, આવી શ્રદ્ધા અને અર્પણતા એ કોના પ્રત્યે અને શા માટે થવી જોઈએ?

પ્રેમ, શ્રદ્ધા, અર્પણતા એ ત્રણની ત્રિપુટી એટલે ભક્તિ, એ ત્રણની એકતા એટલે ભક્તિ અને પરમાર્થે એ ત્રણ શુદ્ધ ગુણોનો ત્રિવેણી સંગમ એટલે અગમ અને અગોચર એવા સનાતન સત્ય સ્વરૂપનો, દિવ્ય જ્યોતિથી સદા પ્રકાશિત અલૌકિક પદાર્થનો અનુભવ. આ પરથી ભક્તિ એ મોક્ષનો હેતુ છે એ પણ સ્પષ્ટ થશે.

ગાંધીજીએ પ્રશ્ન કરેલો કે કોઈને લખતાં, વાંચતા આવડતું ન હોય, શાસ્ત્રનું વાંચન ન કરી શકતા હોય એવા અભણને મોક્ષ મળે? તો પરમ કૃપાળુ દેવે કહ્યું કે અભણ માણસને પ્રેમ કરતાં આવડે કે ન આવડે? ગાંધીજીએ કહ્યું આવડે; કૃપાળુ દેવે કહ્યું બસ તો મોક્ષ મળે. એટલે ભક્તિથી જ્ઞાન પ્રગટ થાય અને જ્ઞાનથી મોક્ષ મળે જ. પ્રેમ, શ્રદ્ધા ને અર્પણતા જે ઘણા ભવોની આપણી ટેવ છે એ આપણને આવડે છે. અત્યાર સુધી ભવોભવથી આ પ્રેમ સંસારના પ્રાણીઓ અને પદાર્થો પ્રત્યે કરતાં હતા; તો એવો જ પ્રેમ કરવાનો છે, જેને આત્મા પ્રાપ્ત છે એવા જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે. કેટલાય ભવોના જે સંસ્કાર, ટેવ છે પ્રેમ કરવાની, એવો જ પ્રેમ જ્ઞાનીને કરો. બાકીનું કામ જ્ઞાનીનું છે કે રાગને પ્રેમમાં કેમ કન્વર્ટ કરવો.

જેને આત્મા પ્રાપ્ત છે એવા જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે આવી ભક્તિ-પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતા થાય તો અગમ એટલે કોઈ

ભવમાં ક્યારેય જેની ગમ કે સમજણ પડી નથી, અગોચર કહેતા એ જગ્યાએ ક્યારેય ચરવાનું, ફરવાનું કે જવાનું થયું નથી એવા સનાતન સત્યરૂપ દિવ્યજ્યોતિથી સદા પ્રકાશિત એવા અલૌકિક પદાર્થનો અનુભવ એટલે કે આત્માનો સાક્ષાત્કાર આટલી સહજ રીતે થઈ જાય છે. શરત એ છે કે આવી ભક્તિ સાચા પુરુષ પ્રત્યે થાય; પુરુષ સાચો છે કે ખોટો છે એ તો જીવે નક્કી કરવાનું રહે છે. મહત્વનું એ છે કે સાચા લાગે છે કે નહીં.

હવે કોઈ ખરેખર સાચા હોય અને ખોટા લાગતા હોય તો કલ્યાણનું કારણ તો નથી અને ખોટા હોય એને તમે સાચા માની લ્યો; સાચા એ રીતે મનાય કે આત્માના જે જે ગુણો છે, એ ગુણોની યથાર્થ સમજણ પછી એ ગુણોનું એ જ્ઞાની પ્રત્યે આરોપણ; એ રસપૂર્વક ખાતા હોય તોય આપણે મનમાં બોલીએ કેટલાં નિરસપણે ખાય છે. ભલે દેખાય છે બહુ રસપૂર્વક ખાય છે પણ હું તો માનું છું અંતરમાં રસ તો નહીં જ હોય. એ રીતે સંસારની ગમે તે ક્રિયા કરતાં હોય પણ આપણા મનની અંદર ભાવ રહે કે એની ક્રિયા શુદ્ધ છે, મારે એવા થવું છે. એવા વિચારમાં ને વિચારમાં શુદ્ધ ક્રિયા પ્રગટ થાય છે અને એના આશ્રયે કલ્યાણનું કારણ આગળ-પાછળ ચોક્કસ થાય છે. કોઈકનાં કહેવાથી માની લ્યો આ જ્ઞાની છે, તો એવી માન્યતાથી કલ્યાણનું કારણ નથી. જીવને પોતાનાં અનુભવથી જ્ઞાનીનાં જ્ઞાનનો અનુભવ થવો જોઈએ અને આ પ્રમાણે જ્યારે એનાં પ્રત્યે પ્રેમ થાય તો પહેલી જ શરત એ કે એ ગમે તે રીતે વર્તે તમે ગુસ્સો કરી શકતા નથી, તમે ભાગી શકતા નથી, તમે કચકચ કરી શકતા નથી અને ભૂલમાં થઈ જાય તો ક્ષમા માંગ્યા વગર છૂટકો જ નથી. આ જ તો ક્રિયા આપણે ભગવાનની મૂર્તિ સમક્ષ કરીએ છીએ ને ? પણ મૂર્તિ સામેથી આવીને કહેતી નથી કે તું જૂઠો છે, દંભ કરે છે. પ્રત્યક્ષ હોય તો સંભળાવે અને ભૂલ સુધરી જાય છે.

જેને આત્મા પ્રાપ્ત છે એવા જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતા થાય તો અગમ એટલે કોઈ ભવમાં ક્યારેય જેની ગમ કે સમજણ પડી નથી, અગોચર કહેતા એ જગ્યાએ ક્યારેય ચરવાનું, ફરવાનું કે જવાનું થયું નથી એવા સનાતન સત્યરૂપ દિવ્યજ્યોતિથી સદા પ્રકાશિત એવા અલૌકિક પદાર્થનો અનુભવ એટલે કે આત્માનો સાક્ષાત્કાર આટલી સહજ રીતે થઈ જાય છે.

Unconditional Surrender!! ગુજરાતી ભાષામાં કહીએ કે પરમ ગુલામી. આવી ગુલામી જ્યારે સહન કરવાની તૈયારી થાય ત્યારે જીવનું પોતાપણું, અહંભાવ ક્ષય થાય છે. જ્ઞાની પ્રત્યે આવી ગુલામી છે તો એનો અર્થ એને તમારી પાસેથી કંઈ જોઈતું નથી પણ જે કંઈ નથી એ બધું જ આપવા માંગે છે, પણ આટલી સમજણ સંસારી જીવને આવી ન શકે.

પ્રેમ કરીએ છીએ ત્યાં બુદ્ધિની સોંપણી થાય છે. શ્રદ્ધા જ્યારે કહીએ ત્યારે હૃદયથી પારાવાર વેદન થયા કરે છે એટલે કે હૃદય સોંપાઈ જાય છે. આ બન્ને જ્યારે બળવાનપણે ચાલે, બુદ્ધિની અને હૃદયની સોંપણી થઈ જાય ત્યાર પછી અર્પણતા આવે અને ઈચ્છાની સોંપણી થઈ જાય. પોતાની ઈચ્છાએ કંઈપણ કરવાનું મન ન થાય, એની આજ્ઞાએ કરવું છે. કર્મ બંધનનાં જે મુખ્ય ત્રણ કારણો છે, એ ત્રણે કારણોનો છેદ અહીંયા પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતામાં સહજપણે થઈ જાય છે અને ત્યારે સદા પ્રકાશિત અલૌકિક એવા પદાર્થનો અનુભવ

થઈ પણ જાય છે. આ રીતે આરાધના કરતાં કરતાં જીવને આત્માનો અનુભવ ચોક્કસ થઈ જાય છે.

આ સિદ્ધાંત માન્ય ન હોય તો જીવ ભવોભવ સુધી પોતાની મેળે બધું જ કરતાં જ રહે છે. એક બીજી વાત એ પણ સમજવા જેવી છે કે જીવ જ્યારે પોતાની મેળે કંઈક કરે છે કે મારે કોઈની જરૂર નથી ત્યારે એને કંઈક ને કંઈક કર્યા જ કરવું પડતું હોય છે; અને મોક્ષનો માર્ગ તો એવો છે કે બધી જ ધર્મની ક્રિયાઓ બંધ થાય ત્યારે મોક્ષ મળે. એટલે જે પોતાની મેળે કરે છે એ કોઈ ભવમાં વિચારી તો ન જ શકે કે આ ધર્મની ક્રિયાઓ બંધ કરીએ અને જ્યાં સુધી અમુક પ્રકારની ક્રિયાઓથી રહિત ન થવાય ત્યાં સુધી 'હું કરું છું' એ ભાવ તો કેન્સલ થાય જ નહીં અને ભાવ કેન્સલ ન થાય તો પછી ભાવ વગરનો એવો આત્મા ક્યાંથી પ્રગટ થાય ? આવી સહજ ભૂલ ભવોભવથી જીવ કરે જ છે.

આધ્યાત્મ પ્રેમીની પ્રાથમિક ભૂમિકામાં તો ભક્તિ એટલે પ્રેમ-શ્રદ્ધા અને અર્પણતા શ્રી જિનેશ્વર ભગવંત પ્રત્યે કરવાનાં હોય છે, જે વિશુદ્ધ ભાવે કરવાથી સાચી યોગ્યતા આવે છે.

કર્મ બંધનનાં જે મુખ્ય ત્રણ કારણો છે બુદ્ધિ, હૃદય અને ઈચ્છા એ ત્રણે કારણોનો છેદ અહીંયા પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતામાં સહજપણે થઈ જાય છે અને ત્યારે અલૌકિક એવા પદાર્થનો અનુભવ થઈ પણ જાય છે.

કોઈપણ જીવે શરૂઆતમાં જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિ કરવાની હોય છે, એટલે ત્યાં પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને અર્પણતાનું આરોપણ થાય. આવી ભક્તિ કેટલાય ભવો સુધી કરવાથી જીવની અંદર એક એવા પ્રકારની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય કે આટલા ભવથી આ ભક્તિ હું કરું છું પણ હજી ક્રોધ મારા વશમાં નથી આવતો, વાસના મારા વશમાં નથી આવતી, હું ધારું છું એવું રીઝલ્ટ મને મળતું નથી. મિથ્યાઅભિમાની લોકો કહેશે કે મને જરાય ક્રોધ આવતો નથી. ઘણી જગ્યાએ ક્રોધ થતો હશે પણ દેખાડતા ન હોય. આ રીતે જ્યારે જીવને કેટલાય ભવોથી અથવા આ ભવમાં વર્ષોથી ભક્તિ કરવા છતાં કષાય કે વિષયની અંદર ધારીએ છીએ એવી મંદતા આવતી નથી ત્યારે એવા ૧૦૦ માંથી પાંચ જીવને ઉહાપોહ થાય છે કે આટલી ભક્તિ કરવા છતાં કેમ નથી થતું, કેમ નથી થતું ? કોઈને પૂછી તો જોઉં, એવી રીતે પૃછા શરૂ કરે છે કે હું આટલી ભક્તિ કરું છું પણ પરિણામ હજી નથી આવતું; આવો ઉહાપોહ ઉત્પન્ન થાય, આવી ઝંખના ઉત્પન્ન થાય તો જે સચોટ માર્ગદર્શન આપે એવા પૂર્વના કોઈ શુભ ઋણાનુબંધી જીવને ચોક્કસ ચોક્કસ મળે. એ રીતે જ્ઞાનીની ઓળખાણ થાય અને એના આશ્રયે પછી આ બધા કષાયો ચોક્કસ મંદ થાય છે એ જીવને પોતાના અનુભવથી સમજણ પડે છે. ◆

* ભક્તિમાર્ગનું રહસ્ય .... લેખક : શ્રી ભોગીલાલ ગીરધરલાલ શેઠ

નોંધ : પૂજ્યશ્રીના 'ભક્તિમાર્ગનું રહસ્ય'ના વિવેચનોનું આ સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ અનન્ય પરિવર્તનના તંત્રી વિભાગ દ્વારા આવરવામાં આવ્યું છે.

स्वच्छंद

असंख्यात भवों के जो संस्कार हमारी बुद्धि को निरंतर अपने अनुसार वर्तन करने की प्रेरणा देते ही रहते हैं यही विपर्यास बुद्धि है। अगर इसी भव में कुछ प्राप्त करना हो तो जो बात गलत लगती हो, उस बात पर ज्यादा विचारने की जरूरत है। सकारात्मक और रचनात्मक विचारधारा हमारी होनी चाहीए।

भगवान महावीर मोक्ष गये और अनंत जीव उनके बताये हुए मार्ग में चल रहे हैं, पुरुषार्थ कर रहे हैं। परम कृपालु देव की तीर्थंकर या केवली जैसी अद्‌भुत दशा देखकर आज पूरे विश्व में लाखों लोग उन्हें मानने लगे हैं। यह मनुष्य भव सफल हो यही लक्ष्य रखना है। अगर फिर भी मन ना होता हो तो "जीव तत्व" पर जरा गहराई से विचार करें। नित्य निगोद, निगोद के जीव कैसे होते है? यह कहीं से भी पढ़ लें / जान लें। तब समझ में आयेगा की यह मनुष्य भव कितना कितना दुर्लभ, बिल्कुल असभंव जैसा है। मनुष्य भव मिलने के बाद भी मार्ग मिलना और ज्यादा असंभव जैसा है। अत्यंत बलवान चिंतन मनन के साथ जो पुरुषार्थ हो और संसार के किसी भी पदार्थ से ज्यादा महत्वपूर्ण आत्मा की पहचान है, इतना ह्रदय में गहराई से अनुभव हो, तो धन - संपत्ति - समाज में नाम, इन सबसे ज्यादा महत्व आत्मा की पहचान है ऐसा आपको निश्चित लगेगा। जब तक आत्मा का महात्म्य, आत्मा का वैभव समझ में नहीं आयेगा तब तक कैसे और किस तरह किसी को संसार में पैसा, नाम, समृद्धि आदि छोड़ने का मन होगा? इन सबसे अनंत गुना वैभव आत्मा का है, यह जब तक अनुभव में नहीं आता तब तक कोई भी उपदेश परिणाम नहीं पाता। यानी कि बुद्धि से समझ में आयेगा पर आत्मा से नहीं। देह जब छोड़ेगे तो बुद्धि से समझा हुआ सब छुट जायेगा।

जीव की अपनी जो मान्यता है, उसे ही वह पकड़ के रखता है और यही स्वच्छंद है।

"जीव को अपने अभिप्रायों से बहुत ज्यादा लगाव है या अपने अभिप्राय उसे अत्यंत प्रिय हैं।" यह जो कहा - अब उस पर विचारने के लिए सभी अपने अंतरंग में खोजे कि किस किस जगह पे मन कितना कितना जुड़ा हुआ है? कौन सी वस्तु कितनी प्रिय है? और जहाँ जहाँ ऐसा है, तो वहाँ वहाँ आपका अभिप्राय होगा कि यह चिज ही अच्छी है, ग्रहण करने जैसी है, मुझे ग्रहण करनी ही चाहिये।

सोचें, कौनसी संसार की वस्तु

में पीछले दो - चार महिने में सबसे ज्यादा महत्व लगा। अगर व्यापारी होंगे तो सरकारी कुछ नियमों के प्रति ऐसा रहता ही होगा, कि सरकार के इन नियमो में जो बदलाव हो या अगले बजट में ऐसा हो, वैसा हो.. आदि। उसी तरह अगर व्यापार में अत्यंत नुकसान हो जाये, तो किस तरह इस नुकसान की फिर से मैं भरपाई करु - आदि। यहाँ कहने का आशय यह है कि अगर इन सब विचारों का महत्व रहता हो तो आत्मा के प्रति नकार भाव है। यदि आत्मा है तो पूरी दुनिया की सम्पति सहजासहज प्राप्त होती है। ऐसा अगर विश्वास आये तो भी आराधना हो जाती है। पुण्य बढ़ता है और नुकसान की भरपाई भी हो जाती है। मतलब अभिप्राय में ही सब कुछ आ जाता है, ऐसा मेरा कहना है। पर जीव की आदत तो ऐसी है कि ज्ञानी के अभिप्रायों का भी वह अपने अभिप्रायों के साथ मेल करता है और जो मेल खाते हों तब ही ज्ञानी के अभिप्रायों को प्रमाणभूत मानता है।

जीव जब आत्मज्ञानी पुरुष के वचन सुनता है, तब भी स्वयं को जो जो बात अच्छी लगती है उसी के लिये यह अभिप्राय रखेगा की यही सच्ची है। मतलब उनकी बात जो अपने अभिप्राय से मिलती हो तो ज्ञानी सच्चे हैं ओर अपने अभिप्राय से ना मिलती हो तो ज्ञानी गलत हैं। अत: अपने अभिप्राय से मिलती बातों को प्रमाणभूत मानता है और उसके अलावा के अन्य अभिप्रायो को गौण कर देता है। उदाहरण - कोई एक जीव की मान्यता है कि तप करने से कर्म की निर्जरा होती है और सालों से तप करता है। जब ज्ञानी एक घण्टे के वांचन में दस से पन्द्रह मिनट तप का महात्म्य समझाते हैं, तप से निर्जरा है यह अनेक भेद करके बताते हैं। तब वह कहेगा कि वांचन अद्‌भुत! अद्‌भुत! तप के बारे में इतना अच्छा कहा। बाकी ४५ मिनट जो कहा वह याद भी नहीं। मतलब जीव को स्वयं को जो अच्छा लगता है, उसे ही पकड़ता है और फिर कहता है - ज्ञानी भी ऐसा ही कहते थे। अब तप से निर्जरा है, ऐसा तो ज्ञानी ने कहा है पर तप किसे कहते हैं, यह तो कहा नहीं। उपवास करते हैं, उसे ही तप ज्ञानी ने कहा है या नहीं, यह विचारता नहीं। इसलिये पुन: कहता हूँ, जीव की अपनी जो मान्यता है, उसे ही वह पकड़ के रखता है और यही स्वच्छंद है।

अत्यंत बलवान चिंतन मनन के साथ जो पुरुषार्थ हो और संसार के किसी भी पदार्थ से ज्यादा महत्वपूर्ण आत्मा की पहचान है, इतना हृदय में गहराई से अनुभव हो, तो धन-संपत्ति-समाज में नाम, इन सबसे ज्यादा महत्व आत्मा की पहचान है ऐसा आपको निश्चित लगेगा।

अब आप सब अंतर से विचार करें। इसी तरह हम सब भी करते हैं। जो वस्तु हमें अच्छी लगती है, हम वही करते हैं, वही बात सुनते है। बाकी की जो महत्व की बात है, जो हम जानते नहीं, समझते नहीं और जो समझने जैसी है, उसे तुच्छ समझकर छोड़ देते हैं। यह एक ही कारण की वजह से अनादिकाल से हम भटक रहे है, भ्रमण कर रहे हैं। आत्मा अनुभव से कैसे समझ में आयेगा, आत्मा का कर्ता - अकर्तापना किस तरह समझ में आयेगा - आदि जो बताया गया उसे सुन कर भी गौण कर दिया। मतलब जो खास जानने और समझने जैसा था उसका ही लक्ष्य नहीं रखा। स्वयं विचारें कि इतने भवों से और इस भव में यही किया है।

जब प्रश्नोतरी चलती हो तो बहुत बार क्रोध पर प्रश्न पुछने में आता है। कोई एक पूछता है कि, “मुझे बहुत ज्यादा क्रोध आता है। क्या करुं?” उसे विस्तार से जवाब दे देते हैं। फिर थोड़ी देर से कोई दुसरा पूछता है। उसे भी क्रोध के बारे में जवाब

दे दिया। तीसरेने पूछा, उसे भी बताया। इस तरह तीन तीन बार क्रोध पर अलग-अलग द्रष्टिकोण से समझा दिया जाये और पन्द्रह मिनट में फिर कोई चौथा व्यक्ति खड़ा होता है और कहता है, "मुझे बहुत क्रोध आता है। मुझे क्या करना चाहिये?" अब सोचिये ऐसा क्यों होता है? हर वक्त हमारे दिमाग में अपनी ही सोच चलती रहती है। तीन - तीन बार क्रोध पर कहने में आया पर अपने ही अभिप्राय को सुनने वाले हम उसे गौण करके सुनते ही नहीं। जो सुना होता तो चौथी बार फिर वही सवाल नहीं आया होता।

बात चल रही है, स्वच्छंद की। अब जिस जीव को अपनी आत्मा की न्यूनता समझ में आई हो उसे पहले तो अपने अभिप्रायों और निर्णयों को असत्य मानना चाहिये। और ज्ञानी पुरुष के सब अभिप्रायों और सब निर्णयों को सर्वथा सर्व प्रदेश से सम्मत और प्रमाणभूत मानना चाहिये। जो भवी जीव है, उसे अपनी आत्मा की न्यूनता समझ में आई है, कि "अधामाधम अधिको पतित, सकल जगतमां हुं" अथवा "प्रभु प्रभु लय लागी नहीं, पड्यो न सद्‌गुरु पाय"। ऐसा मुमुक्षु जिसका अहम् कहें, मान कहें या "मैं पना" कहें ये पूरा गलित हो गया हो तो उसे आज तक की धर्म के प्रति की जो कुछ सुनकर, पढ़कर स्वयं से निश्चय की हुई बाते हैं, उन सब को आत्म प्राप्त पुरुष मिलने के बाद तुरंत ही काट देनी चाहीये और सोचना चाहिये - आज तक का मेरा जाना हुआ, सुना हुआ.. सब निरर्थक है। आज से जो कुछ सुनुं वह किस तरह सत्य है? यह विचारना है।

जीव को अपनी आत्मा की न्यूनता समझ में आई हो उसे पहले तो अपने अभिप्रायों और निर्णयों को असत्य मानना चाहिये। और ज्ञानी पुरुष के सब अभिप्रायों और सब निर्णयों को सर्वथा सर्व प्रदेश से सम्मत और प्रमाणभूत मानना चाहिये।

परम कृपालु देव एक बार किसी को कहते है, "नवकार मंत्र का वांचन आपको करना है।" वह मुमुक्षु तुरंत कहता है इसमें आपने नया क्या कहा? मेरे पिताजी यही करते थे। बचपन से पूरे घर में यही करते देखा है। तब थोड़ी ऊँची आवाज में परम कृपालु देवने ठपका देते हुए कहा, "आज तक जो आपने नवकार मंत्र किया है, वह तो ठीक है। पर इस क्षण से, हमने कहा है, इसलिये यह नवकार मंत्र कुछ अलग है, ऐसा विचार आपको करना है। भले आपके दादाने, पिताने और आपने वर्षो से यह किया है, पर अब हम कह रहे हैं इसलिये इन्ही शब्दो को अलग द्रष्टिकोण से विचारना है और "आता है" ऐसी एक भी बात नहीं होनी चाहिये।" शास्त्र में धर्म के लिये, धर्म के बारे में जो शब्द लिखे हुए है, उससे अलग शब्द तो ज्ञानी बोलेगें नहीं। और शास्त्र के शब्द तो आपने भवो भव से सुने हुए ही होंगे। इस तरह ज्ञानी के इन वचनों को अपनी समझ से तुच्छ मानने में आयेगा तो कल्याण का कारण कैसे होगा?

"आत्मा है" शायद बहुत जन्मो से जानते ही होंगे हम, पर कल्याण हुआ नहीं, अत: जब ज्ञानी कहते हैं - आत्मा है, तुम आत्मा हो, तब तुरंत ही पिछला जितना याद है क्रोस हो जाना चाहिये। और सभी से ज्ञानी ने कहा है, "मैं आत्मा हूँ" फिर उस पर चिंतन, मनन, विचार चलते रहें, होम वर्क कहा उस तरह से होता है, तो दिन - पर दिन आत्मा का निश्चित से विकास दिखेगा, विकास होगा। ◆

ॐ शांति: शांति: शांति:

नोंध : पूज्यश्री के "स्वच्छंद" के विवेचन का यह संक्षिप्त स्वरूप अनन्य परिवर्तन के संपादक विभाग द्वारा लिखा गया है।

SHRIMAD RAJCHANDRA VACHANAAMRUT

Patrank 57

Morbi, *ChaitraVad* 9, 1945

Dear,

Karm* process is perplexing. Persistently, endeavor for *maitri, pramod, karuna* and *upeksha.

***Maitri* means non enmity towards all beings, *pramod means* appreciation for virtue of every *Aatma*, karuna means compassion for each *Aatma* suffering from worldly miseries and *upeksha* means to detachedly forget worldly *pratibandh* (obstacles) and strive for own spiritual upliftment. These *bhavana* are beneficial and yield capability.**

Let us first understand *anupreksha* and *bhavana*. When something is read repeatedly and thought upon extensively (on surface), it is *anupreksha.* When a single thought is delved upon (in depth), it is *bhavana. Anupreksha* is a logical function performed with mind but *bhavana* is a process where *Aatma* functions directly. As per karmic principle of doer having to endure the result, in this case, *Aatma*, the 'doer' has to accept the result of it's 'doing'.

The four *bhavana* are :

1. *Maitribhaav,*
2. *Pramodbhaav,*
3. *Karunabhaav* and
4. *Upekshabhaav.*

Maitri means non enmity towards all beings.

Maitribhaav in terms of social custom is understood as friendship – a relationship of give and take, often with feeling of wanting to be helpful. This is simply *aasaktibhaav* (attachment), but not *maitri.*

Jineshwar Bhagwan visualizes *maitri* as non-enmity, as non-malice; total absence of malevolence (*dwesh*), vengefulness (*ver*) and vengeance (*badla*) towards all living beings can be termed as universal *maitribhaav.* Maintaining outward facade by acting friendly or being able to avoid unfriendliness in absence of triggering of such *karm* cannot be called *maitri* in true sense. In fact true *maitri* can never emerge if *dwesh* or *ver* exist even slightly.

It is seen that Ishwar is completely devoid of dwesh and people are able to confess all before HIM. What is the

reason for such comfort? Because we know, no matter what is confessed, HE will never punish nor slander by conveying to anyone. It is only for this virtue that people revere or worship HIM. So is true for a being with this virtue, who is also adored and revered when people are assured of his nirvair (non-vengefulness) and adwesh (non-malevolence).

Pramod means appreciation for virtue of every Aatma.

Pramodbhaav is to rejoice on perceiving virtue of any aatma (living being). Two situations – first, when virtues are observed as just emerging or the second, when such virtues are observed to be abundantly present in another being, - both these situations become a source of exaltation for the observer, even when the virtue already exists in self. "What I value so much and am aspiring to flourish in myself, the other person also has or has in such abundance!" is how commendation prevails. Conversely, virtues like humility, politeness, discernment etc. start multiplying. Thus, the spiritual progress takes place in beings by taking note of virtues (of Aatma). So, pramodbhaav is utmost reverence for the virtues – in self as well as others. Such beings thereafter are unable to notice drawbacks in others.

Karuna means compassion for each Aatma suffering from worldly miseries.

People at large are afflicted with some or other form of aadhi (anxiety), vyaadhi (physical ailment) and upaadhi (worldly trouble). Karunabhaav is commonly understood as sympathy or concern for people suffering from such aadhi, vyaadhi and upaadhi due to which we tend to help them by offering money or material things like clothes, food items, medication etc. and thereby try to uplift them against worldly deficiencies.

Jineshwar Bhagwaan perceives such predicaments differently. Apart from the apparent hardships, HE is able to perceive the root cause – how, in agyaan (ignorance) the being has sustained karm in past as a result of which today's hardships have to be endured. Even worse is the continuous ill-will and rancor that the sufferer harbours towards the immediate cause of his today's hardships – thereby firmly and viciously enchaining own self in new karm which he will have to bear in future in much intense form. Lowly

paid employee cursing the employer, both sides cursing each other in family or other disputes, businessmen cursing the Government, factory owners cursing Excise Department are some of the commonly spotted examples of ill-will towards the immediate cause.

Even after suffering due to past karm (mistakes), the being does not learn and continues to repeat the same cycle thereby increasing it's intensity. All this when there is a definite way out, easily achievable by a simple realization ! May this realization dawn on him and may he rid himself of all sufferings, permanently. Such compassion is karunabhaav.

It would be appropriate to ensure well-being of a person who has suffered an accident, by providing medical aid. Rather than restricting assistance to a single incident and bodily welfare only, his well-being for entire life can be considered. Beyond that, well-being in future lives should be thought of. Thus, step by step, scope of karunabhaav has to be widened and understood in Aatmic perspective.

Upeksha means to detachedly forget worldly pratibandh (obstacles) and strive for own spiritual upliftment.

What are worldly pratibandh and who do they affect? Various obstacles that worldly beings face in spiritual pursuit are all pratibandh. Restriction to observe or follow spiritual path, imposed upon by the elderly in the family – parents or in-laws is an example of pratibandh in Aatmdharm. Desires for gratifying any of the five senses are pratibandh. To keep stocked of objects with a view to gratify the senses is pratibandh. The act of gratification in itself is also pratibandh. Thus, all that hinders Aatmic progress is pratibandh.

Typically, response to pratibandh, when recognizing as such is, of indignation and wrath towards the immediate cause. Ill-feeling towards external causes is a dosh and towards self (for own weaknesses) is intense asaktibhaav. All pratibandh should be replaced with a feeling of desirelessness, free from any expectation out of the objects or situations. All pratibandh that act as hindrance in progress of or in well-being of Aatma should simply be forgotten. Neither justify, nor explain to anyone.

"My Aatma is with me – whether at home, or work place or anywhere else – all the time, it remains with me." Such reflection is beneficial for Aatma. "I am Aatma" should remain uppermost in mind.The more I am able to realize and observe this, of lesser importance is what the other person does or says. 'Hindrance' created by the other person should get forgotten. Ill-will towards them should get forgotten.

In terms of dravya (substance), kshetra (area), kaal (time) and bhaav, Aatma is with me and is capable of ascertaining own benefit. Various feelings of maan, krodh or other kashay arise in us when our stand is not accepted by others. It is best to simply disregard such persons. Also disregard the anguish caused and try to remain in Aatmasvabhaav. This would be upeksha towards the other person or as being in upekshabhaav.

Aum Shanti: Shanti: Shanti

Note: This translated and edited version of Pujya Prem Acharayji's Discourse is done by the Editorial Team of Ananya Parivartan

काव्यकृति

हमारे परम उपकारी

पप्पाजी आप बडे दानी है,
इसलिए मुमुक्षु ने गाई आपकी विमल कहानी है।
भटक रहे थे हम अँधेरों में, लख चोराशी के फेरों में,
बाँधे गठरीयाँ कर्मो की, ठोकर खा रहे थे भारी,
पड़ी रोशनी आपकी तो पाई पहचान हमने हमारी...

दूर हो रहा है अंधकार अज्ञान का,
प्रेम सुधा जो आपने बरसाइ है।
हो गई रोशन जिन्दगानी हमारी है...

करवाई पहचान हमसे हमारी है, नही डरना है कर्मो से,
कहीं और नहीं है लडना हमें लडाई हमारी भीतरी है।
शिक्षा यही हमने आपसे पाई है....

कहो कैसे हमें जान लिया, बिन कहे ही पहचान लिया,
उलझन हमारी भारी है, कैसे बना लिया हमें आपका,
और थाम ली बाह हमारी है....

आपने जाना, पहचाना, बना लिया आपका, उपकार बड़ा भारी है,
हो गए ऋणी हम सदा के लिए, अब ऋण चुकाने की बारी हमारी है....
पप्पाजी आप बडे दानी है,
इसलिए मुमुक्षु ने गाई आपकी विमल कहानी है।

■ **लेखा एस. गाला**, हैदराबाद

एक प्रेरणात्मक सत्य कथा

जीरण सेठ

विशाला नगरी में एक श्रेष्ठी रहते थे। वह परमार्हत श्रावक थे।

एक बार भगवान महावीर चौमासी तप करके इस नगरी के उपवन में काउसग्ग ध्यान कर रहे थे। प्रभु पधारे हैं ऐसा ज्ञात होते ही श्रेष्ठी ने वहाँ आकर प्रभु को वंदना की और कहा, "स्वामी! आज मेरे घर पारणा (गोचरी हेतु) करने आप पधारना।" ऐसा कहकर अपने घर गया मगर प्रभु उसके घर आये नहीं। जिससे दूसरे दिन वहाँ आकर "छठ्ठ तप" होगा ऐसा सोचकर प्रभु के प्रति ऐसी अर्ज की, "हे कृपावतार! आज मेरे घर पधारकर मेरा आंगन पवित्र करना।" ऐसा कहकर घर गया। परंतु भगवंतने तो हाँ या ना का कोई उत्तर नहीं दिया। इस प्रकार हररोज निमंत्रण करते हुए चार माह बीत गये। चौमासी पारणे के दिन वह मन में सोचने लगा कि आज तो अवश्य प्रभु का पारणा होगा ही, इस कारण प्रभु के पास जाकर बोला, "दुर्वार संसारमय धन्वंतरी (दु:ख जिसमें से दूर नहीं किये जा सकते ऐसे संसाररूपी रोग को दूर करने में साक्षात् धन्वतरी बैद्य) जैसे हे प्रभु! कृपामय! आपके इन लोचनों से मुझे देखकर, आप मेरी अरजी अवश्य स्वीकार करना।" ऐसा कहकर अपने घर गया। समय होने पर मध्याहन काल में हाथ में मोती से भरा थाल लेकर प्रभु को बधाने के लिए घर के दरवाजे पर खड़े होकर सोच रहा है, "आज जरूर जगतबंधु पधारेंगे, तब मैं उनको परिवार सहित वंदन करूंगा। घर में बहुमान सहित ले जाऊँगा, उत्तम प्रकार के अन्नपानी अर्पण करूंगा, अर्पण करने के पश्चात शेष अन्न मैं मेरी आत्मा को धन्य मानकर खाऊँगा।"

इस प्रकार मनोरथ की उच्च श्रेणी पर चढ़ता गया जिससे उसने बारहवे देवलोक के योग्य कर्म उपार्जित किया। उस समय श्री महावीर प्रभु अभिनव नामक एक श्रेष्ठी के घर पहुँचे। उस समय उसने नौकर द्वारा भगवान को आहार - पानी दिलवाए।

इस दान के प्रभाव से वहाँ पाँच दिव्य प्रगट हुए। (फूल की वृष्टि, वस्त्रो की वृष्टि, सुवर्णमुद्राओ की वृष्टि एवं देवदुदुंभी बजे, "अहोदान अहोदान" देवता आकाश में बोले उसे पाँच दिव्य कहा जाता है।) यहाँ जीरण सेठ ने भावना करते करते देवदुदुंभि सुनी। उसने सोचा मुझे धिक्कार है। मैं अधन्य हूं। अभागी हूं सो प्रभु मेरे घर नहीं पधारे। इस प्रकार ध्यानभंग हुआ और मनदु:ख के साथ भोजन किया।

तत्पश्चात कोई ज्ञानी गुरु उस नगर में पधारे। उनको वंदन करके राजा ने कहा, "मेरा नगर प्रशंसा के पात्र है क्योंकि प्रभु महावीर स्वामी को चौमासी पारणा करानेवाले महाभाग्यशाली अभिनव श्रेष्ठी यहीं पर रहते हैं।" ऐसे पुण्यात्मा से मेरा नगर शोभित है। ज्ञानी गुरु बोले कि 'ऐसा कहना योग्य नहीं है। क्योंकि अभिनव सेठ ने तो द्रव्यभक्ति की मगर भावभक्ति तो जीरण श्रेष्ठी ने की हैं। इसलिये उनको पुण्यवंत मानने चाहिये। जीरण सेठ ने देवदुंदुभी की आवाज कुछ क्षणों के लिये सुनी नहीं होती तो वे उस श्रेणी पहुँच चुके थे कि उनको तत्काल केवलज्ञान हो जाता। "राजा इस कारण जीरण सेठ की भूरी भूरी अनुमोदना करने लगे और जीरण सेठ कालानुसार बारहवें देवलोक में देव बने। वहाँ से कालक्रमानुसार मोक्ष पायेंगे।" ◆

सौजन्य : जिन शासन के चमकते हीरे

सदगुरुका महात्म्य

गुरु एक तेज है जिनके आते ही
सारे सन्शय के अंधकार खतम हो जाते हैं।

गुरु वो मृदंग है जिसके बजते ही
अनाहद नाद सुनने शुरू हो जाते हैं।

गुरु वो ज्ञान है जिसके मिलते ही
पांचो शरीर एक हो जाते हैं।

गुरु वो दीक्षा है जो सही मायने में
मिलती है तो पार हो जाते हैं।

गुरु वो नदी है जो निरंतर हमारे
प्राण से बहती है।

गुरु वो सत् चित आनंद है जो
हमे हमारी पहचान देता है।

गुरु वो बांसुरी है जिसके बजते ही
अंग अंग थीरकने लगता है।

गुरु वो अमृत है जिसे पीके
कोई कभी प्यासा नहीं रहेता।

गुरु वो मृदंग है जिसे बजाते ही
सोहम नाद की झलक मिलती है।

गुरु वो कृपा है जो सभी को मिलती है
पर कुछ पाकर भी समझ नहीं पाते।

गुरु वो खजाना है जो अनमोल है।
गुरु वो समाधि है जो चिरकाल तक रहती है।

गुरु वो प्रसाद है जिसके भाग्य में हो
उसे कभी कुछ मांगने की ज़रूरत नहीं।

પરમાર્થિક કેપસ્યુલ

આપણા રોજિંદા જીવનમાં જ્યારે દેહમાં અશક્તિ વર્તાય ત્યારે ડોક્ટર પાસે જઈ શક્તિની કેપસ્યુલ લઈએ છીએ, જેથી ફરી પાછી સ્ફુર્તિનો અહેસાસ થાય છે. એવી જ રીતે પરમાર્થમાં જ્યારે પ્રમાદ વર્તાય ત્યારે જ્ઞાની આપણને પરમાર્થિક કેપસ્યુલ આપે છે, જેનાથી આપણી સૂતેલી ચેતના જાગૃત થાય છે.

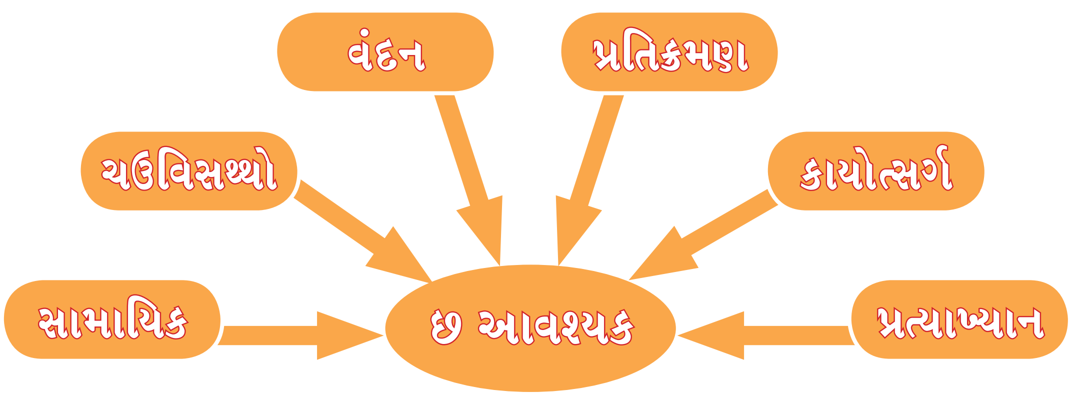

સામાયિક

- નિર્દોષ પવિત્ર સ્થળે, નિર્દોષ આસન ઉપર અડતાલીસ મિનિટ (૨ ઘડી) સુધી સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, જાપ વિગેરે અભ્યંતર તપ જેવી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરવાની ક્રિયાને સામાયિક કહે છે.
- શ્રાવકને રોજની ૧ સામાયિક કર્તવ્ય છે.

કાયોત્સર્ગ

- કાયાનો ઉત્સર્ગ એટલે કાયોત્સર્ગ.
- કાયાને ભૂલીને દ્રઢચિત્તે કરવામાં આવતું ધ્યાન.
- તન અને મનને સ્થિર રાખીને આત્માનું ધ્યાન કરવું.
- આપણું ધ્યાન સતત ક્યાં હોય છે તેનો વિચાર કરવા ધ્યાન કરવું યોગ્ય છે.

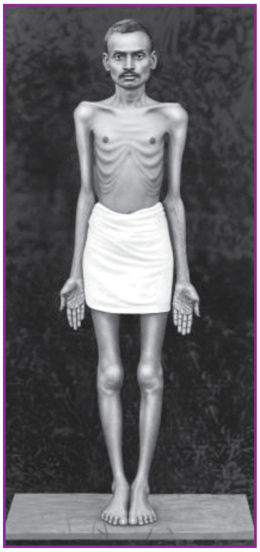

ચોવીસ સ્તવના

- ચોવીસ એટલે ૨૪, સ્તવ એટલે વંદન, પૂજન, કીર્તન વગેરે.
- ૨૪ તીર્થંકરોની સ્તુતિ અને સ્તવના.
- ચોવીસ સ્તવનાને સાચી રીતે કરવા, તીર્થંકરોને સાચી રીતે ઓળખવા જરૂરી છે.

વંદના

- સાધુ-સાધ્વીઓ, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ, ગુરુ ભગવંતોને વિધિપૂર્વક વંદન કરવું.
- તેમની સેવાભક્તિ કરવી.
- વિનય પૂર્વક ધર્મનો અભ્યાસ કરવો.
- આપણે ક્યારે દિક્ષા લઈ સાધુ અથવા સાધ્વી જીવન વિતાવશું એનો વિચાર કરવો.

પ્રતિક્રમણ

- જાણતા અજાણતા થયેલ પાપોનો પસ્તાવો કરી, ગુરુ સમક્ષ તેનો એકરાર કરીને ક્ષમાપના માંગવાની એક વિશિષ્ઠ ક્રિયા છે.
- એવો દિવસ ક્યારે આવશે કે કોઈ પાપની ક્ષમા જ ન માંગવી પડે ?

પ્રત્યાખ્યાન

- પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક રોજ કોઈપણ ચીજવસ્તુનો ત્યાગ કરવો.
- ખાવા-પીવાની અથવા જે વસ્તુથી સ્વભાવ ભુલાતો હોય તેનો ત્યાગ કરવો.
- ''ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં થાય ન તેને જ્ઞાન,
  અટકે ત્યાગ વિરાગમાં તો ભુલે નિજ ભાન...''
  (શ્રી આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર ગાથા ૭)
  ચાલો, આપણા માટે શું અત્યંત જરૂરી છે એ કરીએ..
  - છ આવશ્યક
  - જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન
  - સત્‌ધર્મની આરાધના
  - ૫ મહાવ્રત ◆

RIYFના સૌજન્યથી આપણા સહુની પરમાર્થિક જાગૃતિ માટે આ અંકથી પરમાર્થિક કેપસ્યુલની શ્રેણી રજુ કરીએ છીએ.

Percepts from Live Interaction

Q: સત્પુરુષના યોગબળથી આત્મામાં શાંતિનો અનુભવ થાય છે, જોવા-જાણવાપણાનો અનુભવ થાય છે. શું એને આત્માનો અનુભવ કહી શકાય?

એક પ્રકારે હા, એક પ્રકારે ના. આજે બે ઈન્દ્રિયથી લઈ પંચેન્દ્રિય અને ચારેય ગતિના જીવો જોઈ શકે છે. જોવું એ આત્માનો ગુણ છે, પણ 'આત્મા છે' એવી સમજણને આત્માનો સાક્ષાત્કાર ન કહી શકાય. જેવી રીતે સિદ્ધ ભગવાન સિદ્ધાલયમાં સ્વરૂપ સ્થિત થઈ જોવા અને જાણવાની ક્રિયા કરે જ છે. એમનામાં અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, વીર્ય, તપ વિગેરે છે. આપણે પણ આત્મા છીએ. બન્નેમાં આત્મા હોય તો તેમની વચ્ચે સામાન્ય ગુણ તો હોય જ. આજે પણ આપણામાં સિદ્ધ ભગવાનમાં છે એવા બધા જ ગુણો અમુક અંશે પ્રગટ છે, એટલે આત્માના ગુણોની સમજણ હોવી એને આત્માનો સાક્ષાત્કાર ન કહી શકાય.

આપણા બધા પાસે આત્માના ગુણોનો અનુભવ છે. શાંતિનો અનુભવ, અમુક અંશે સમતાનો અનુભવ, જોવા અને જાણવાનો ગુણનો અનુભવ છે પણ એને આત્માનો અનુભવ ન કહી શકાય. આત્મસમાધિ લાગતાં આત્માના સહજ સ્વરૂપનો જે અનુભવ થાય એ આત્માનો સાક્ષાત્કાર છે. ઘણીવાર સત્પુરુષના યોગબળથી શાંતિનો અનુભવ થાય છે. આ અનુભવ વખતે એક વિચાર માત્ર ન હોય અને શાંતિમાંથી બહાર નીકળીએ ત્યારે 'હું આત્મા છું' અને પરના કોઈપણ અવલંબન વગર આ શાંતિનો અનુભવ થાય તો આત્મસાક્ષાત્કારની શરૂઆત છે એમ કહી શકાય.

Q: આત્માની શક્તિ અને આત્માના ગુણો એ બે વચ્ચેનો ભેદ શું?

આત્માના ગુણનો વિશેષ પ્રકારે ઉપયોગ કરીએ એ જ આત્માની શક્તિ છે. દા.ત. જ્ઞાન એ આત્માનો એક ગુણ છે. એ જ્ઞાનને વિશેષ પ્રકારે સ્ફુરાયમાન કરો તો જ્ઞાનની શક્તિ વધી એમ કહેવાય. અથવા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો કાં ક્ષય થાય, કાં ઉપશમ થાય એટલે આવરણનો જે ક્ષયોપશમ

છે એ શક્તિ કહેવાય. એટલે આત્માનો કોઈપણ ગુણ જ્યારે વપરાય ત્યારે એમાં જે શક્તિ છે એ આપણને મળે છે. ગુણનું સ્ફુરાયમાન થવું એનું બીજું નામ શક્તિ છે. આત્માના જે જે ગુણ છે એ ગુણનો બરાબર અનુભવ થાય તો એ અનુભવ જ આત્માની શક્તિ છે. આત્માનો અનુભવ શક્તિમાં રૂપાંતર થઈ જાય છે.

Q: આત્મા સરળ, સુગમ કઈ રીતે છે ?

પરમ કૃપાળુ દેવને સત્ પ્રાપ્ત હતું. તેમના વચનોને, આત્મસિદ્ધિને જેટલી સરળતાથી સમજીએ એટલું સત્ સરળ છે, સુગમ છે, સહજ છે અને જરૂર પ્રાપ્ત થાય. જો સમજણ હોય, આત્મજ્ઞાની ગુરુનો સાથ હોય તો આત્મા સહજ, સરળ અને સુગમ છે. એવું ન હોય તો અત્યંત કઠણ, અગમ્ય, અગોચર અને દુર્લભ છે. આશંકા-કુશંકા બધું મૂકી દઈ જ્ઞાનીના વચનોનો બળવાન વિશ્વાસ થાય તો આત્મા સહજ, સરળ અને સુગમ છે. સત્ તમારા ખિસ્સામાં છે પણ તમે બીજાના ખિસ્સામાં હાથ નાખો તો ન દેખાય. આત્મા તમારી પાસે છે, તેને મંદિરમાં, અનેક ક્રિયાઓમાં, નાના-મોટા વ્રતમાં, ઉપવાસમાં ગોતો તો મળવાનો નથી. સંસારના પાંચ ઈન્દ્રિયના પદાર્થો માટેનો જે તીવ્ર આસક્તિભાવ, મોહભાવ છે એને તોડવા માટે વ્રત, તપ અને નિયમ કહેલા છે. એ ભાવો તૂટતા હોય તો સત્ નિકટ છે. પણ માત્ર તપનું જ મહત્વ લાગતું હોય, આત્માની કોઈ ઓળખાણ ન હોય તો એ જડ ક્રિયાથી આત્માનો વિકાસ ન થાય. જડનું લક્ષણ છે કે એ જેવું છે તેવું જ રહે, એમાં વિકાસ ન થાય. જ્યાં ચેતન છે ત્યાં વિકાસ છે. વ્રત, તપ, નિયમ બધું કરવા છતાં આત્માનો વિકાસ ન થતો હોય તો એ ચેતન નથી, જડ ક્રિયા છે. ચેતન સાથે ક્રિયા થાય તો સત્ નિકટ લાગે.

ઘણા વરસથી માર્ગમાં હોવા છતાં આત્મા હજીયે દૂર લાગતો હોય તો આત્માની સમજણની ભૂલ છે એ ચોક્કસ માનવું. ◆

જૈન ધર્મનો પગથાર

સંકલન : ડૉ. સુચિતા દોશી,
મુંબઈ

આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ, આજ્ઞાનું આરાધન એ જ તપ

જીવનું પરિભ્રમણ અનાદિકાળથી ચાલુ છે કારણ કે જીવ અનાદિકાળથી લક્ષ્ય નક્કી કર્યા વગર જ અવનવા ભવમાં ભટકી રહ્યો છે. લક્ષ્ય નક્કી કર્યા વગર ગમે તેટલું ચાલીએ તો તેને ''ભટકવું'' કહેવાય. જો લક્ષ્ય સહિત ગતિ થાય તો તેને ''ચાલવું'' કહેવાય. ચાલવાથી માર્ગ કપાતો જાય છે અને લક્ષ્ય સ્થાનની નજીક પહોંચતા છેલ્લે પહોંચી જ જઈએ છીએ.

મોક્ષનું લક્ષ નક્કી કરી જીવ જ્યારે સદ્ગુરુની આજ્ઞાએ ચાલવાનું ચાલુ કરે છે ત્યારે તે પોતાનું કલ્યાણ સાધી નિશ્ચિત સ્થાને અવશ્ય પહોંચે છે.

એકવાર ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરને પૂછે છે, ''ભગવાન! એક ભક્ત દિનરાત આપની સેવા, પૂજા, અર્ચના કરે છે તેને દુઃખીઓની સેવાનો અવકાશ નથી મળતો અને બીજો ભક્ત છે તે જનસેવામાં મશગૂલ છે, લોકો પ્રત્યે દયાભાવ છે, જે આપની સેવા નથી કરી શકતો. પ્રભુ! તે બેમાંથી શ્રેષ્ઠ કોણ?'' પ્રભુ કહે, ''ગૌતમ દીન દુઃખીયાની સેવા કરનારો શ્રેષ્ઠ છે.'' ''પ્રભુ! આ વાત મને ગળે નથી ઉતરતી. દુઃખીતો કે જેઓ કૃતકર્મનું ફળ ભોગવે છે તેમની સેવા આપની સેવા કરતાં ચડિયાતી?'' ''હા ગૌતમ! મારી સેવા મારી આજ્ઞાનું પાલન કરવું તે જ છે. મારી મહત્વની આજ્ઞા છે પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયાભાવ રાખો, એને સુખશાંતિ આપો. આથી સમજણપૂર્વક મારી આજ્ઞા મુજબ દુઃખીઓની સેવા કરનારો જ શ્રેષ્ઠ છે.'' આમ પ્રભુ મહાવીરે પણ આજ્ઞાપાલનને જ ખૂબ મહત્વ આપ્યું છે.

'આણાએ ધમ્મો' - આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ છે. ધર્મ એટલે શું? તેના જુદા જુદા અર્થ પ્રચલિત છે, જેમ કે (૧) સદાચાર અને નીતિપૂર્વકનું જીવન (૨) દાન, પુણ્ય વગેરે (૩) આત્માનું મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટાવવું...

જ્યારે જીવ ગુરુની આજ્ઞાએ ચાલવાનું શરૂ કરે છે ત્યારે અનાદિકાળથી સેવતો આવ્યો હતો તેવા સ્વચ્છંદ, દુરાગ્રહ, માન આદિનો ધીરે ધીરે ત્યાગ કરતો જાય છે. તેમજ સદ્ગુરુના માર્ગદર્શનથી તેને મરણ, ઈહલોક, પરલોક, ઈશ્વર આદિ વિષયો વિશે તત્વસભર જાણકારી મળવા લાગે છે. આ જાણકારીથી 'કાર્ય અને તેનું ફળ કેવું હોય' તે જ્ઞાન દૃઢ થતું જાય છે. તેથી જીવ સદાચારી બની નીતિપાલન કરતાં શીખે છે. શું કરવું યોગ્ય છે અને શું

કરવું અયોગ્ય છે એ બરાબર સમજી તે પ્રમાણે તેનો ધર્મ પુરુષાર્થ ચાલુ થઈ જાય છે. તે અર્થ સાર્થક થાય છે.

વળી દાન પ્રવૃત્તિ કે પુણ્યકાર્યને પણ ધર્મ કહેવામાં આવે છે. શ્રી સદ્‌ગુરુ તેના શિષ્યને આજ્ઞા આપી, મોક્ષમાર્ગની સમજણનું દાન આપે છે. શિષ્ય આ આજ્ઞા અને સમજણનું દાન સ્વીકારે છે. ગુરુ શિષ્ય બન્ને પોતપોતાની કક્ષા અનુસાર તથા ભાવ અનુસાર પુણ્ય બાંધે છે. આમ ધર્મ એટલે દાન અથવા પુણ્ય એ અર્થ પણ સાર્થક થાય છે.

શ્રી ગુરુ પાસેથી સમજણનું દાન સ્વીકારી શિષ્ય મોક્ષમાર્ગની જાણકારી મેળવતો જાય છે. તેને આત્માના ગુણો અને લક્ષણોની જાણકારી મળતી જાય છે. તેથી શ્રી ગુરુના આશ્રયે તેનો પુરુષાર્થ સમ્યક્ પ્રકારે થતો જાય છે. તેથી જીવ પોતાની નીતિમત્તા વધારતો જાય છે અને તે રીતે વર્તી કર્મના આશ્રવને (રોકતો) જાય છે, સંવર વધારે છે. સાથે સાથે પૂર્વકર્મની નિર્જરા પણ વધારે છે. આમ કર્મભાર ઘટી જવાથી શ્રી ગુરુના આશ્રયે કોઈ શુભગ પળે તેને આત્માની અનુભૂતિ પ્રગટ થાય છે. આમ આત્માના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટાવવા તરફ જીવ ડગ માંડે છે. આ રીતે આ અર્થ પણ સાર્થક થાય છે.

આમ આત્માની-પોતાના સ્વરૂપની પ્રતીતિ, અનુભવ અને પ્રાપ્તિ તે જ ધર્મ છે. સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, વંદના, સ્તુતિ, ભક્તિ, તપ... સર્વ સાધનો તે આત્માનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા માટે છે. આ સર્વ પ્રવૃત્તિ (ધર્મ) જો આજ્ઞારહિતપણે સ્વચ્છંદથી કરવામાં આવે તો મોટાભાગે તેનાથી સંસાર ઘટતો નથી, પણ વધતો જાય છે. આ બધી ધર્મક્રિયાઓ, શુભ પ્રવૃત્તિઓ સ્વચ્છંદે કરવામાં આવે તો જીવ અનાદિકાળથી રમતી રહેલી સંસારસુખ ભોગવવાની ઈચ્છાને લીધે ધર્મપ્રવૃત્તિથી નીપજતાં પુણ્યને સંસારી ઈચ્છા પૂરી કરવામાં વાપરી નાખે છે અને આત્મશુદ્ધિ મેળવવા માટે પુણ્ય રહેવા દેતો નથી. આમ ધર્મ પ્રવૃત્તિના કારણે સંસારી પુણ્યબંધનો જથ્થો ખૂબ વધતો જાય છે અને દેવલોક આદિના સુખો ભોગવવામાં કાળ (સમય) ચાલ્યો જાય છે. પછીથી પુણ્ય પરવારતાં દુઃખ (સંસાર) તો ઊભું જ છે. વળી સ્વચ્છંદથી કરેલી શુભ પ્રવૃત્તિના કારણે જીવનો માનકષાય વધે છે. એક દોષ, બીજા દોષોને ખેંચી લાવે છે. આ જ માનકષાય આગળ જતાં બળવાન રાગ-દ્વેષનું કારણ બને છે. આમ તે ઓછા થવાને બદલે વધી જાય છે. જે નવા શુભ કર્મબંધન પણ થયા છે, તેના ઉદય વખતે જીવને શાતા વેદાય છે અને તેથી જીવની સંસાર આસક્તિ જ વધી જાય છે. પોતાના સ્વરૂપની પ્રતીતિ કરવાની તેની ભાવના મહદ્ અંશે દબાઈ જાય છે. પણ શ્રી ગુરુની આજ્ઞાએ આ ધર્મક્રિયાઓ થાય ત્યારે સાથે સાથે આત્માની સમજણ પાકી થતી જાય છે, સંસારની ગૌણતા થતી જાય છે. તેથી પોતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવાની જીવની ભાવના (ઈચ્છા) બળવાન થતી જાય છે. આમ ધર્મના સાધનોનો ઉપયોગ શ્રી ગુરુના આશ્રયે કરતાં કલ્યાણકારી થાય છે અને તેનો જ ઉપયોગ સ્વચ્છંદે કરતાં તે સાધનો શસ્ત્ર બની જાય છે અને ઘાતક પુરવાર થાય છે.

સદ્‌ગુરુની માથા પર છાયા હોય તો શિષ્યને અવળે માર્ગે જતાં કે ખોટા ભાવો કરતાં તેઓ અટકાવે છે અને ધર્મક્રિયાથી બંધાતા પુણ્યનો ઉપયોગ માત્ર આત્મિક શુદ્ધિ કરવા માટે જ રખાવે છે. તેથી સ્વચ્છંદનો ત્યાગ કરી સદ્‌ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ધર્મ આચરવા યોગ્ય છે એ ભારપૂર્વક સમજાવવા માટે શ્રી પ્રભુએ આપણને 'આણાએ ધમ્મો' એ સૂત્ર આપ્યું છે. ◆

(ક્રમશઃ)

Sanju Rawell

Evolving Spiritually

My first exposure to spirituality was at the age of 7 when my Mom enrolled me for the Swami Chinmayananda's Bal Vihar Classes. In those days, there were no drawing, craft, dance, sports etc. classes. I still remember the hymn, "Sahanaa Bhavatu, Sahanav Bhunaktu……" which we used to chant there. As I grew a little older, while watching the film, Purab Aur Pashchim, I was moved to tears on seeing a death scene with the Bhajan, "Raghupati Raghav Raja Ram….." being played in the back ground. My Mom thought I had cried because I was scared of the death scene but in fact, I was overjoyed and overwhelmed with Bhakti bhaav listening to the Bhajan.

As a young student of St. Xavier's College, the initial childhood sanskaars of spirituality got subdued and were taken over by modern thinking and college life - smoking, drinking and spending time in the College Canteen. Reading Fiction books was a fad among Xavierites which I also picked up. But as days and months went by, my interest in fiction books faded and slowly, my reading switched to religious and spiritual books of Swami Vivekananda, Chinmayananda, Yogananda and Osho etc. I had even contemplated joining Swami Chinmayananda's residential full time Vedant Course which would have initiated me into monkhood. But I didn't have the courage to give up Sansaar and destiny had something better in store for me! Meanwhile, I called for the Kriya Yoga Lessons of Paramhansa Yogananda and started their practice at home.

A chance meeting with my Dad's uncle, late Sadashiv Raval introduced me to the Gayatri Mantra and the Shanti Kunj Parivar of Haridwar. As I read more about the Vedant philosophy, Gayatri Mantra and started doing Anushthans, i.e. chanting 24,000 mantras during 9 days of Navratri, a desire to know the "Aatma" was slowly germinating in my heart and once in a while, I would think about it. While reading about it, I used to feel a certain fascination for Aatma!

In October, 2000, Meena Goshar told me and Jay about Param Krupalu Dev and Param Pujya Pappaji and how HIS satsangs had deeply influenced her. Being an avid reader all these years, I asked her to give me her satsang notes. On a late night flight from Chennai to Mumbai, I read those notes and was highly influenced and touched by the words. I was convinced

that only an Experienced and an Enlightened One could utter such words. They were simple, impactful and yet so different from what all I had read during my entire life so far.

In May, 2001, for the first time, I came face to face with Pujya Pappaji at Nainaben's home. HE was in a simple attire, sitting on the ground surrounded by a few mumukshus and radiated a peaceful aura around. On being introduced, with an air of impudence, I told HIM, "I am a Brahmin, have done several Gayatri Mantra Anushthans and have read a lot of books". HE simply smiled - the trade mark smile of HIS! During further conversation, HE narrated an episode of Kabir's life of carrying his newlywed wife to reunite her with her lover and mentioned what PREM is. HE then asked me to write in my own language, the meaning of Gayatri Mantra.

For about a year, I did not do anything but once in a while used to remember about the meeting with HIM. On a lazy Saturday afternoon, I was sitting in office doing nothing when out of the blue, an avalanche of thoughts overflowed from my heart. Something within was pushing me and irresistibly, picking up a pen, I began putting those thoughts on paper. The pen moved at a brisk pace and without pausing to read what was being written, I kept on filling page after page. At the end, I had written about 20 pages on PREM in Gujarati language. I was wonderstruck for 2 reasons, first, the Gujarati language, as being a lawyer, my entire communication was in English and second, the topic. I then wrote a few lines on Gayatri Mantra. However, even after this astonishing experience, I did not make an attempt to contact Pujyashri and show HIM my notes.

During a vacation in Goa, Meena told us that this year, during Paryushan, entry for everyone was open for Pujya Pappaji's satsangs and that we could attend them. Paryushan started and yet, I didn't think of attending satsang. Suddenly one day, I told Jay, let's go and attend the satsang. It happened to be Mahavir Jayanti day in Paryushan. On meeting Pujya Pappaji, I mentioned to HIM about my notes and HE said, "Give me those notes". Next day, I gave the notes to HIM and after a week or so, they came back to me with many of HIS remarks, the main one being – "PREM NO SAAKSHAATKAAR THAHYE LAKHELU VADHARE SAARI RITE SAMJAASHE ANE TYA SUDHI LAKHELU BARABAR CHE" .

Jay and me by then had become regular satsangis and our first parmarth samagam with HIM was in October, 2002. HE was talking to Rohitbhai Mehta on a sofa opposite to where we were sitting on ground awaiting our turn. Before we could realize, HE got up from the sofa and swiftly came and sat beside us. A great man, an Enlightened man coming down and sitting beside us on the ground at our level? What humility, simplicity, friendliness……. et all!! This I will never forget. HE gave us the first mantra and told me to read books of Param Krupalu Dev.

As we treaded along the new and the only Path of liberation, my Bhakti for HIM slowly started taking birth. During a meeting soon after the earlier one, I wept before HIM like a child…. which now I understand to be the beginning of that Divine Love which my Aatma bears towards HIM. I was convinced that HE is the One who will ultimately take me past this vast ocean of sansaar.

Being a non Jain, I had the conviction to go beyond the kul dharma and adapt to the new philosophy of Vitraag Vigyaan, which I feel and believe is due to the samyak understanding given by HIM. Even today, many a time I wonder, how and what HE did that I am on this Divine Path and in HIS aashray! No words can fully describe the love HE has for all satsangis and for the entire Jiv shristi!! The one prayer which I have is O! Param Krupalu Dev! My love for HIM should keep growing and may I do as HE bidest! ◆

હેતલ દોશી,
મુંબઈ

અખાના છપ્પા

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાં ટકી રહેલી આત્મિક સમાધિનું જીવ નિરીક્ષણ કરે છે કે જ્ઞાની હંમેશા વર્તમાનમાં જ જીવતા હોય છે, જ્યારે જીવ ક્યારેય વર્તમાનમાં જીવી જ નથી શકતો અને પ્રત્યેક વેળા ભૂતકાળ અથવા ભવિષ્યકાળમાં જ જીવતો હોય છે.

પૂજંતા પ્રતિમા ગુણ સહેજે (પણ) બોલતી મૂરતમાં હાં હરિ છે.

અર્થાત્ પ્રભુની મૂર્તિ બનાવી તેને લોકો પરમાત્મા ગણી પૂજે તેમાં થોડા ગુણ છે. પણ સદ્‌ગુરુ હરિની જીવતી જાગતી બોલતી ચાલતી ચેતનમૂર્તિ છે. વળી હરિની મૂર્તિ કરતા જીવતી જાગતી ચેતનમૂર્તિ જીવને કેવી રીતે વિશેષ ઉપકારી છે તે અખાજી આગળની કડીમાં જણાવે છે.

જડ મૂરત મુખ બોલે નહીં, ચૈતન્ય કહે તુજ સેવા સહી.

જીવની આદત અથવા પ્રકૃતિ છે, રડીને દુઃખ હલકુ કરવાની. જેમ કોઈ નજીકની વ્યક્તિ ગુજરી જાય અને ડૂમો ભરાઈ ગયો હોય છતાં રડે નહીં તો છાતીમાં દુઃખાવો થવા માંડે, માટે લોકો કહેશે એક વખત રડી લે, ભાર હળવો થઈ જશે.

સંસારની આ આદત પ્રમાણે જીવ પરમાર્થે પણ એમ જ વર્તે છે. જ્યારે કોઈ ભૂલ થઈ જાય, પાપ પ્રવૃત્તિ થઈ જાય અથવા અશાતા - વેદનીયનો ઉદય હોય અને પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે બધું ન થતું હોય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિ, ચિત્રપટ પાસે જઈ, હે ભગવાન ! હું બહુ પાપી છું, મેં આવા આવા કામ કર્યા છે, હવે મારું શું થશે ? એમ ભગવાન સામે એટલે કે ચિત્રપટ કે પ્રતિમાં સામે રડી લેશે અને રડવાથી હળવાશ અનુભવાય એ નિયમ પ્રમાણે જીવને લાગે પાપનો ભાર હળવો થઈ ગયો અને ફરી પાછો જીવ રૂટીનમાં પાપ પ્રવૃત્તિમાં સંડોવાઈ જાય છે.

ભગવાનની પ્રતિમાં, મૂર્તિ કે ચિત્રપટ જીવને કંઈ જ કહેવાની નથી એ તેને અંદરમાં બરાબર ખાતરી છે. માટે ત્યાં જીવ પોતાના દોષો કબૂલ કરવામાં ખચકાટ નથી અનુભવતો અને આ દોષથી સર્વથા રહિત થવું છે એવો લક્ષ પણ જીવનો નથી, માત્ર દોષ કહી દીધા અને પતી ગયું. આમ તો ભગવાનની મૂર્તિ પણ શુદ્ધ આત્માનું પ્રતિક છે માટે એ પણ જીવના દોષ સાંભળી લેશે, પણ ત્યાં કોઈ પ્રતિકાર ન આપતા પ્રતિમા મૌન જ રહે છે અને જીવ દોષી જ રહે છે.

પરંતુ ચૈતન્ય કહેતા પ્રત્યક્ષ વિચરતાં જ્ઞાની પુરુષ જે જીવ અને શિવની વચ્ચે બળવાન કડી છે એમની સમક્ષ જ્યારે જીવ દોષોનો એકરાર કરે છે, પોતાની ભૂલોની કબૂલાત કરતા રડવું આવે છે ત્યારે જ્ઞાની પ્રભુના પ્રતિભાવ, હાવ-ભાવ જીવને કંઈ ઓર જ બળ આપે છે. ત્યારે એમની પાસેથી મળેલ એક વચન જીવને પાપના ભારથી હલકો કરી પુરુષાર્થનો વેગ અપાવી આગળ વધારવામાં મદદરૂપ થાય છે અને ફરી એ દોષ, ભૂલ ન જ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરાવે છે.

જડ મૂરત અડોલ, અકંપ હોવાથી દરેક વેળા એક જ ઉપદેશ આપે છે પરંતુ ચૈતન્ય આત્મા એવા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની, ક્ષેત્ર અને કાળ પ્રમાણે કર્મ કાપવામાં મદદરૂપ થાય એવા વચનો આપી મૂરત જેવી અડોલ, અકંપ આત્મિક દશા કેવી રીતે લાવવી એ સમજાવે છે.

એક વખત કોઈ કારણસર હું અપસેટ થઈ ગઈ હતી. બહુ કોશિષ કરી પણ ક્યાંય ચેન ન પડે. પૂજ્યશ્રીને ફોન કરી કહ્યું, ‘‘અપસેટ થઈ જવું એ કર્મ છે ?’’ તેઓશ્રીએ કહ્યું, **‘‘એમાં સેટ અપ થઈ રહેવું એ ધર્મ છે.’’** આ એક

વચનથી એટલું બધુ બળ મળ્યું કે જે પહેલાં ગમે એટલા કલાક ભગવાનની મૂર્તિ પાસે બેસતા નહોતું મળ્યું.

પછી ક્યારેય પણ 'હું અપસેટ થઈ ગઈ છું' એવો વિચાર માત્ર આવતો ત્યારે અપસેટ થવું એ કર્મ છે, હું કર્મથી ભિન્ન આત્મા છું માટે આવેલી પરિસ્થિતિમાં હું આત્મા છું, આ કર્મ સાથે મારે કંઈ લેવા દેવા નથી એમ ભાવ કરી આત્મભાવ ટકાવી રાખવો, સેટ અપ થવું એ મારો ધર્મ છે એમ ધીમે ધીમે રહેવાતું ગયું.

આ છે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીના વચનનું યોગબળ! શબ્દો એ જ હતા, જે મેં વાપર્યા હતા પણ શબ્દોનો ક્રમ બદલાઈ ગયો હતો. જે દશા પોતે પ્રાપ્ત કરી છે એ બીજાને કહે તો એની સામા જીવને અસર થાય.

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની જીવની પ્રકૃતિ બદલાવે છે; જે કામ ભગવાનની મૂર્તિ ન જ કરી શકે, એ વિદ્યમાન મૂર્તિ કરી શકે. જે કામ વચનથી ન થાય એ જ્ઞાનીનું વર્તન કરે છે. જીવને જ્ઞાની પોતાના જેવા જ દેખાય. જે ગંભીર હોય એને ગંભીર અને જે ખુશમિજાજી હોય એને તેના જેવા લાગે અને ઐક્યતાના ભાવ આવે. જ્યાં મારાપણાનો ભાવ આવે ત્યાં એનું કહેલું બધું જ માનવાની તૈયારી હોય.

જીવ જ્ઞાનીને મારા પોતાના માને પછી જ્ઞાની જીવની પ્રકૃતિ એવી રીતે બદલાવે છે કે જીવને ખ્યાલ પણ નથી આવતો. દા.ત. કોઈ જીવ ગંભીર હોય એની સામે જ્ઞાની એવા ખુશમિજાજી રહેતા હોય કે ધીમે ધીમે જીવ પણ ગંભીરમાંથી આનંદી થતો જાય. પહેલા જીવ એમ સમજતો હોય કે હું ગંભીર છું પણ હકીકતમાં જીવ આર્તધ્યાન કરી નરકના કર્મો બાંધતો હતો. એને બદલે એને હસતા શીખવાડી કર્મ બાંધતા અટકાવે છે. ભલે 'હાસ્ય' નોકષાયમાંનો એક કષાય છે પણ આનંદ એ આત્માનો ગુણ છે ને!

વળી જ્ઞાનીના મોઢેથી ક્યારેક અચાનક એવું એકાદ વચન નીકળી જાય જેનો વિચાર કરતા લાગે અત્યારની વાત સાથે કંઈ જ લેવા દેવા નથી એવું આ શું બોલ્યા? પણ આપણામાંથી ઘણાનો અનુભવ હશે કે ૩-૪ મહિને કંઈક એવું કર્મ ઉદયમાં આવે, એવો પ્રસંગ બને જ્યાં જ્ઞાનીનું અમસ્તું બોલાયેલું વચન જીવને યાદ આવે. જીવ જો વિચારવાન હોય તો અમસ્તા બોલાયેલા જ્ઞાનીના વચનને વ્યર્થ ન જવા દેતા એના પર વિચાર કરતાં અજાણતા જ ભાવોનું ઘૂંટણ વચનને અનુસાર થાય અને એ વચનનું ચિંતન મનન થતાં એક રક્ષણ કવચ આત્માની ફરતે બંધાય છે કે જે ઉદય કર્મ વખતે શાંત રહેવામાં સહાય કરે છે. જો એ વચન ન મળ્યું હોત તો જીવ અનંતા કર્મ બાંધી અનંતકાળ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરત.

છપ્પાની છેલ્લી લાઈન જે મંદિર પર કળશ સમાન છે એમાં અખાજી કહે છે.

પંડ ન જોઈશ, જો જે વસ્ત, અખા મળે હરિ હસ્તે હસ્ત.

પંડ = શરીર; વસ્ત = વસ્તુ, આત્મા

અખાજી કહે છે કે જ્ઞાનીના પંડ એટલે કે શરીરને નહીં જોતા એટલે કે જ્ઞાની દેહથી કઈ ક્રિયા કરે છે, શું ખાય-પીએ છે એની કોપી ન કરતાં એમનો આત્મા શું કરે છે એ તરફ જીવનો લક્ષ જોઈએ.

જ્ઞાની જે દશાએ છે ત્યાં કદાચ એમને બાહ્યથી ત્યાગ-વૈરાગ્યની જરૂર ન પણ હોય અને પૂર્વ કર્મની નિર્જરા માટે સામાન્ય દૃષ્ટિએ જે લાગતું હોય કે જ્ઞાનીએ તો આ ન જ ખવાય કે પીવાય તે ખાતા પણ હોય. પણ નકલ મેં ભી અકલ ચાહીયે.

જ્ઞાનીની દેહની ક્રિયાની નહીં પણ આત્માની દશાની નકલ કરી હકીકતમાં એવી દશા પ્રાપ્ત કરવાની છે. એને માટે તેઓ જે કરે છે એમ નથી કરવાનું પણ જ્ઞાની કહે છે એમ કરવાનું છે.

જીવની પ્રકૃતિ, કર્મ જોઈ જ્ઞાની જે કહે છે એમ જીવે વર્તવાનું છે. જેમ બાપ કરતા બેટો સવાયો હોય એમ ગુરુ કરતા શિષ્યના ત્યાગ વૈરાગ્ય સવાયા હોવા જોઈએ.

માટે અખાજી કહે છે **પંડ ન જોઈશ, જો જે વસ્ત,** જ્ઞાનીના દેહને ન જોતા આત્માને જોઈ તેઓ તત્વ પ્રાપ્તિ માટે જે બોધ આપે છે એ તરફ જો હે જીવ તારો લક્ષ રાખીશ તો

અખા મળે હરિ હસ્તે હસ્ત

પરમાત્મા સ્વરૂપ જ્ઞાનીને ભજતા ભજતા પોતાનો આત્મા હાથો હાથ એટલે કે સરળતાથી મળી જશે.

જેમ કોઈએ કોઈ એક વસ્તુ ક્યાંક મૂકી હોય અને એ આપણને જોઈતી હોય તો ગોતવી પડે. વળી એના પર બીજી વસ્તુ મૂકાઈ ગઈ હોય તો આપણે જે ગોતતા હોઈએ એ ન પણ મળે. એના બદલે જેની પાસે આપણી જોઈતી વસ્તુ છે એ પોતાના હાથે આપણને આપે તો આપણે ગોતવી ન પડે, હાથોહાથ મળી જાય. એમ જ્ઞાની પુરુષ જે પરમાત્મા સ્વરૂપ થયા છે તેઓ જ્યારે વચનરૂપી બોધ દ્વારા કંઈક જીવને આપે છે એ કંઈક એટલે આત્મા જ છે. જો ત્યારે જ્ઞાની જ્યાં લક્ષ કરાવવા માંગે છે ત્યાં જીવ લક્ષ કરે તો હરિ અને હરિરૂપ પોતાનું આત્મસ્વરૂપ જે ભવોભવથી સાથે જ હોવા છતાં ઓળખાયું નહોતું એ હવે આવા સમર્થ જ્ઞાનીનો ભેટો થતાં એમના લક્ષે લક્ષ થતાં હાથોહાથ મળી શકે એટલું સરળ છે. ◆

Shri Tiruvalluvar

Parent – Child

Shri Tiruvalluvar, a Tamil Poet more than 5000 years ago has written on human behavior, which is relevant even today in this age of modern education and technology.

1. If your child lies to you often, it is because you over-react too harshly to their inappropriate behaviour.
2. If your child is not taught to confide in you about their mistakes, you've lost them.
3. If your child has poor self-esteem, it is because you advice them more than you encourage them.
4. If your child does not stand up for themselves, it is because from a young age you have disciplined them regularly in public.
5. If your child takes things that do not belong to them, it is because when you buy them things, you don't let them chose what they want.
6. If your child is cowardly, it is because you help them too quickly.
7. If your child does not respect other people's feelings, it is because instead of speaking to your child, you order and command them.
8. If your child is to quick to anger, it is because you give too much attention to misbehaviour and you give little attention to good behaviour.
9. If your child is excessively jealous, it is because you only congratulate them when they successfully complete something and not when they improve at something even if they don't successfully complete it.
10. If your child intentionally disturbs you, it is because you are not physically affectionate enough.
11. If your child is openly defied, it is because you openly threaten to do something but don't follow through.
12. If your child is secretive, it is because they don't trust that you won't blow things out of proportion.
13. If your child talks back to you, it is because they watch you do it to others and think its normal behaviour.
14. If your child doesn't listen to you but listens to others, it is because you are too quick to make decisions.
15. If your child rebels it is because they know you care more about what others think than what is right.

Mutual understanding leads to healthy relationships which are the bedrock of Happiness and Peace around us.

प्रेरक प्रसंग

अकबर - बीरबल

अकबर ने बीरबल के सामने अचानक ३ प्रश्न उछाल दिये।

प्रश्न थे -

"ईश्वर कहाँ रहता है?"

"वह कैसे मिलता है?" "वह करता क्या है?"

बीरबल इन प्रश्नों को सुनकर सकपका गये और बोले - "जहाँपनाह! इन प्रश्नों के उत्तर मैं कल आपको दूँगा।"

जब बीरबल घर पहुँचे तो वह बहुत उदास थे। उनके पुत्रने जब उनसे पूछा तो उन्होंने बताया,

"बेटा! आज अकबर बादशाहने मुझसे एक साथ तीन प्रश्न, "ईश्वर कहाँ रहता है? वह कैसे मिलता है? और वह करता क्या है?" पूछे हैं। मुझे उनके उत्तर सूझ नही रहे हैं और कल दरबार में इनका उत्तर देना है।"

बीरबल के पुत्र ने कहा, "पिताजी! कल आप मुझे दरबार में अपने साथ ले चलना; मैं बादशाह के प्रश्नो के उत्तर दूँगा।"

पुत्र की हठ के कारण बीरबल अगले दिन अपने पुत्र को साथ लेकर दरबार में पहुँचे।

बीरबल को देख कर बादशाह अकबरने कहा, "बीरबल मेरे प्रश्नो के उत्तर दो।"

बीरबल ने कहा, "जहाँपनाह आपके प्रश्नों के उत्तर तो मेरा पुत्र भी दे सकता है।"

अकबर ने बीरबल के पुत्र से पहला प्रश्न पूछा, "बताओ! ईश्वर कहाँ रहता है?"

बीरबल के पुत्रने एक गिलास शक्कर मिला हुआ दुध बादशाह से मँगवाया और कहा, "जहाँपनाह, दूध कैसा है?"

अकबर ने दूध चखा और कहा कि, "ये मीठा है।" "बादशाह सलामत क्या आपको इसमें शक्कर दिखाई दे रही है?"

बादशाह बोले, "नहीं, वह तो घुल गयी।" "जी हाँ, जहाँपनाह! ईश्वर भी इसी प्रकार संसार की हर वस्तु में रहता है। जैसे शक्कर दूध में घुल गयी है परंतु वह दिखाई नहीं दे रही है।"

बादशाहने सन्तुष्ट होकर अब दूसरे प्रश्न का उत्तर पूछा, "बताओ! ईश्वर मिलता कैसे है?"

बालक ने कहा, "जहाँपनाह, थोड़ा दही मँगवाईए।"

बादशाहने दही मँगवाया तो बीरबल के पुत्रने कहा, "जहाँपनाह क्या आपको इसमें मक्खन दिखाई दे रहा है।"

बादशाह ने कहा, "मक्खन तो दही में है पर इसको मथने पर ही दिखाई देगा।"

बालकने कहा, "जहाँपनाह! मंथन करने पर ही ईश्वर के दर्शन हो सकते हैं।"

बादशाह ने सन्तुष्ट होकर अब अन्तिम प्रश्न का उत्तर पूछा, "बताओ! ईश्वर करता क्या है?"

बीरबल के पुत्रने कहा - "महाराज! इसके लिए आपको मुझे अपना गुरु स्वीकार करना पड़ेगा।"

अकबर बोले, "ठीक है, तुम गुरु और मैं तुम्हारा शिष्य।"

अब बालक ने कहा, "जहाँपनाह गुरु तो ऊँचे आसन पर बैठता है और शिष्य नीचे।"

अकबरने बालक के लिए सिंहासन खाली कर दिया और स्वयं नीचे बैठ गये।

अब बालक ने सिंहासन पर बैठ कर कहा, "महाराज! आपके अन्तिम प्रश्न का उत्तर तो यही है।"

अकबर बोला, "क्या मतलब? मैं कुछ समझा नहीं"

बालक ने कहा, "जहाँपनाह! ईश्वर यही तो करता है। "पलभर में राजा को रंक बना देता है और भिखारी को सम्राट बना देता है।" ◆

પ્રભુકૃપાની યોગ્યતા

વનવાસ દરમિયાન રામ, લક્ષ્મણ અને સીતા વાલ્મિકી મુનિના આશ્રમમાં આવ્યા ત્યારે મુનિ વાલ્મિકી એમને જોઈ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. મુનિનો આશ્રમ શાંત તથા સુંદર પર્વતીય પ્રદેશમાં વન વિસ્તારમાં હતો. રામચંદ્રજીને એ આશ્રમના દર્શનથી આનંદ થયો.

રામચંદ્રજી મુનિને પગે લાગ્યા. મુનિ એમને આશીર્વાદ આપી પોતાના આશ્રમમાં લઈ આવ્યા.

આશ્રમની વિદાય લેતા પહેલાં રામે વાલ્મિકીને પૂછયું: 'હવે હું ક્યાં રહું ? મારે માટે કોઈ રહેવાનું અનુકૂળ સ્થળ બતાવો.'

એ પ્રશ્નના ઉતરરૂપે મુનિ વાલ્મિકીએ જે વિચારો પ્રદર્શિત કર્યા તે ખાસ જાણવા અને મનન કરવા જેવા છે. પ્રશ્ન ઉપલક રીતે જોતા ઘણો સામાન્ય હતો, પરંતુ મુનિએ એને અસામાન્ય બનાવી દીધો અને એનો ઉત્તર પણ અમર બનાવ્યો. સંત તુલસીદાસે એ ઉત્તરની પોતાની આગવી કળાત્મક રીતે રજૂઆત કરતાં રામાયણના અયોધ્યાકાંડમાં લખ્યું છે - જેનો અનુવાદ અહીં આપ્યો છે:

''જેમના સમુદ્ર જેવા કાન તમારી કથા - વાર્તારૂપી નદીના નીરથી ભરાયા કરે છે, છતાં સંપૂર્ણપણે નથી ભરાતા, તેમના હૃદયમાં તમે ઘર કરી લો. જેમની ચાતક જેવી આંખ તમારા દર્શનરૂપી વાદળની આકાંક્ષાથી આતુર બની છે અને સંસારના વિષયોમાં તૃપ્તિ માનવાને બદલે જે તમારા સ્વરૂપ-દર્શનની તૃષાથી ભરપૂર છે તેમના હૃદયના સુખદાયક નિવાસસ્થાનમાં સીતા તથા લક્ષ્મણ સાથે હે રામ, તમે વાસ કરો. તમારા નિર્મળ યશ તથા ગુણરૂપી મોતીને જેમની જીભ હંસિની બની આરોગે છે તેમના દિલમાં વાસ કરો.''

એ વચનોથી કહી બતાવાયું છે કે ઈશ્વરના નામસ્મરણ, સંકીર્તન અને કથાશ્રવણનો રસ ભક્તે વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં કેળવવો જોઈએ. ઈશ્વર સિવાયની બીજી કોઈ સાંસારિક વસ્તુનો સ્વાદ હૃદયમાં નહીં રહેવો જોઈએ. ઈશ્વરના દર્શન માટે જ એનું અંતર આતુર હોય. એ જ એના જીવનનું એક માત્ર વ્રત તથા સુખ હોય. એ ઉપરાંત આગળ કહેવામાં આવે છે :

''સુંદર દેવસ્થળોમાં જઈને જે એમની સુવાસ લે છે, તેમને અર્પણ કરી જે ભોજન કરે છે, તમારી પ્રસાદી રૂપે વસ્ત્રો તથા આભૂષણો ધારણ કરે છે, દેવ, ગુરુ તથા બ્રાહ્મણને જોઈને પ્રેમ તથા નમ્રતાપૂર્વક મસ્તક નમાવે છે, જેમના હાથ ઈશ્વરની સેવા પૂજા કરે છે અને ઈશ્વર વિના જેના દિલમાં બીજા કોઈનો ભરોસો નથી; જે તીર્થનો આનંદ લે છે, તેમને પૂજે છે, તમારા મહામંત્રનો જપ કરે છે, દાન દે છે, તમારા કરતાં ગુરુને અધિક માનીને સેવે છે અને સૌની પાસેથી ઈશ્વરના પરમ પ્રેમની માંગણી કરે છે, તેમના મનરૂપી મંદિરમાં તમે વાસ કરો.''

એ વચનોમાં પેલો સનાતન સંદેશ વહેતો કરવામાં

આવ્યો છે કે ભક્તની પ્રત્યેક ક્રિયા-પ્રક્રિયા અથવા તો એનો સમગ્ર વ્યવહાર ઈશ્વરમય બની જવો જોઈએ, ઈશ્વરીય ભાવથી ભરપૂર થઈ જવો જોઈએ, અથવા ટૂંકમાં કહીએ તો ઈશ્વરની સાથે એના મનની વૃત્તિનું સતત, એકધારું, અખંડ અનુસંધાન બન્યું રહેવું જોઈએ ત્યારે એના પર ઈશ્વરની સંપૂર્ણ કૃપા થઈ શકે.

ઈશ્વરની કૃપાની આશા રાખનાર ભક્તનું જીવન નિર્મળતાના કેવા મોટા નમૂનારૂપ હોવું જોઈએ એનો ઉલ્લેખ કરતાં મુનિએ કહી બતાવ્યું છેઃ

''જે કામ, ક્રોધ, મદ, અભિમાન, લોભ, મોહ, ક્ષોભ, રાગ અને દ્વેષથી મુક્ત છે તથા દંભ, કપટ ને છળથી રહિત છે, એના હૃદયમાં હે રામ, તમે વાસ કરો. જે સૌના પર સ્નેહ રાખે છે, સૌનું સારું કરે છે, સુખમાં - દુઃખમાં, નિંદા ને સ્તુતિમાં મનને સરખુ રાખે છે, જે વિચાર કરીને સત્ય વચન બોલે છે, સૂતા, જાગતા જેને તમારું શરણ છે અને તમારા વિના જેને બીજી ગતિ નથી, જે પરસ્ત્રીને માતા જેવી તથા પરધનને વિષ જેવું માને છે, બીજાની સંપત્તિ જોઈને જે ચલિત થતા નથી, જે તમને માતાપિતા, સ્વામીસખા અને જીવનનું સર્વસ્વ માને છે એના મનરૂપી મંદિરમાં હે રામ, તમે, સીતા અને લક્ષ્મણ સાથે વાસ કરો.''

''વળી, જે દુર્ગુણને બદલે સૌની અંદર ગુણનું દર્શન કરે છે, બ્રાહ્મણ તથા ગાયનું રક્ષણ કરે છે, જે નીતિમાં નિપુણ છે, પોતાના દોષ જુએ છે, સર્વપ્રકારે તમારો જ વિશ્વાસ રાખે છે, જેમને તમારા ભક્તો પર વધારે પ્રેમ છે, તેના અંતરમાં વાસ કરો. જાતિ, ધન, સ્વજન, સંબંધી અને ઘરનો ઘમંડ ને મોહ મૂકીને જે તમને જ હૃદયમાં ધારણ કરે છે, સ્વર્ગ, નરક ને મોક્ષને સમાન સમજે છે, બધે તમારું દર્શન કરે છે અને મન, વચન તથા કર્મથી તમને અનુસરે છે, તમારા વિના બીજી કોઈ વસ્તુની ચાહના નથી અને તમારી જ સાથે જેને સ્નેહ છે તેના મનમાં સદાને માટે વાસ કરો અને તેના મનને જ તમારું ઘર કરો.''

આમ વાલ્મિકીએ રહેવા માટે જુદા જુદા સ્થાન બતાવ્યા. એમના વચનો સાંભળી રામ હસવા માંડ્યા. એટલે વાલ્મિકિએ પોતાના વક્તવ્યની પૂર્ણાહુતિ કરતાં કહ્યુંઃ 'તમારા નિવાસને માટે ચિત્રકુટ સૌથી સરસ સ્થળ છે માટે ત્યાં જઈને તમે વાસ કરો.' મુનિ વાલ્મિકિના એ શબ્દો કેટલા બધા સારગર્ભિત છે! રામ સૌના હૃદયમાં રમનારા અથવા ચરાચરમાં વસનારા ઈશ્વરનું પ્રતિક છે. એમની પધરામણીથી પોતાનું જીવન પાવન થાય છે એવી ઈચ્છા કેટલાયને હોય છે. એ ઈચ્છાની પૂર્તિ ક્યારે થાય? એને માટે કેવી અસાધારણ યોગ્યતા હોવી જોઈએ અથવા તો પોતાના જીવનને કેવો આકાર આપવો જોઈએ એનો સંકેત મુનિના એ શબ્દો ઉપરથી સહેલાઈથી મળી રહે છે. એ શબ્દોનો સંક્ષિપ્ત સાર એ જ છે કે ઈશ્વરના સાક્ષાત્કારની ઈચ્છાવાળા માનવે પોતાનું સમગ્ર જીવન ઈશ્વરમય બનાવી દેવું જોઈએ. એ ઉપરાંત તેને પવિત્રતા તથા ઈશ્વરપ્રેમની મૂર્તિ બનવું જોઈએ.

ઈશ્વરને પોતાના કરવા ને સ્વયં ઈશ્વરના થવા કેવા પ્રકારની ઉત્તમોત્તમ લાયકાતની આવશ્યકતા છે તેનો પડઘો પાડનાર એ શબ્દો કેટલા બધા રહસ્યમય છતાં પણ સાદા, સીધા ને સચોટ છે! જીવનમાં એનો અનુવાદ ન કરવાને પરિણામે જ ઈશ્વરની પાસે પહોંચીને જીવનને સાર્થક, સફળ ને સુખમય કરવાની આકાંક્ષાની પૂર્તિ નથી થઈ શકતી એ સહેજે સમજી શકાય તેવું છે. ◆

Chetan Bhagat

Re-evaluation of the Value of Happiness

Yesterday, I was driving and the FM radio went off for few seconds. I thought, I should have an iPod. Then suddenly I realized that I have not used my iPod in last 6 months. And then, more things, Handy Cam in last 2 years, Digital Camera in last 2 months, DVD player in last 1 month and many more.

Now I can say that I bought that Handy Cam just out of impulse. I have used it twice only in last 4 years. So, what's wrong and where?

When I look at myself or my friends I can see it everywhere. We are not happy with what we have but all are stressed and not happy for the things we don't have. You have a Santro but you want City; you have a City but you want Skoda. Just after buying a new phone, we need another one. Better laptop, bigger TV, faster car, bigger house, more money........ I mean, these examples are endless.

The point is, is it actually worth? Do we ever think if we actually need those things before we want them?

After this, I was forced to think what I need and what I don't. May be I didn't need this Handy Cam or the iPod or that DVD player.

When I see my father back at home, he has a simple BPL color TV, he doesn't need 32" Sony LCD wall mount. He has a cell phone worth Rs 2,500/-. Whenever I ask him to change the phone, he always says, "It's a phone; I need this just for calls."And believe me, he is much happier in life than me with those limited resources and simple gadgets.

The very basic reason why he is happy with so little is that he doesn't want things in life to make it luxurious, but he wants only those things which are making his life easier.

It's a very fine line between these two but after looking my father's life style closely, I got the point. He needs a cell phone but not the iPhone. He needs a TV but not the 32" plasma. He needs a car but not an expensive one.

Initially I had lot of questions. I am earning good, still I am not happy...why? I have all luxuries; still I am stressed.... ......why? I had a great weekend, still I am feeling tired...... why?

I met lot of people, I thought over it again and again, I still don't know if I got the answers, but certainly figured out few things. I realize that one thing which is keeping me stressed is the "stay connected" syndrome. I realized that, at home also I am logged in on messengers, checking mails, using social networks and on top of that, the windows mobile is not letting me disconnect. On the weekend itself, trying to avoid unwanted calls and that is keeping my mind always full of stress.

I realized that I am spending far lesser money than what I earn; even then I am always worried about money and more money.

I realized that I am saving enough money I would ever need, whenever needed. Still I am stressed about job and salary.

May be, many people will call this approach “not progressive attitude”, but I want my life back.

Ultimately it’s a single life, a day gone is a day gone. I believe if I am not happy tonight, I’ll never be happy tomorrow morning.

I finally realized that meeting friends, spending quality time with your loved one’s, spending time with yourself is the most important thing. If on Sunday you are alone and you don’t have anybody to talk with, then all the luxuries, all that money is wasted.

May be cutting down your requirements, recalculating your future goal in the light of today’s happiness is a worthwhile thing to do.

May be selling off your Santro and buying Honda City on EMIs is not a good idea. I believe putting your happiness ahead of money is the choice we need to make.

I think, a lot can be said and done but what we need the most is re-evaluation of the value of happiness and time we are giving to our life and people associated with it. ◆

The Rain

It was a busy morning, about 8:30, when an elderly gentleman in his 80’s arrived to have stitches removed from his thumb. He said he was in a hurry as he had an appointment at 9 am. I took his vital signs and had him take a seat, knowing it would be over an hour before someone would to able to see him. I saw him looking at his watch and decided, since I was not busy with another patient, I would evaluate his wound. On examination, it was well healed, so I spoke to one of the doctors, got the needed supplies to remove his sutures and redress his wound.

While taking care of his wound, I asked him if he had another doctor’s appointment this morning as he was in such a hurry.

The gentleman told me no, that he needed to go to the nursing home to eat breakfast with his wife. I inquired as to her health. He told me that she had been there for a while and that she was a victim of Alzheimer’s Disease.

As we talked, I asked if she would be upset if he was a bit late.

He replied that she no longer knew who he was, that she had not recognized him in five years now.......

I was surprised and asked him, “and you still go every morning, even though she doesn’t know who you are?”

He smiled as he patted my hand and said, “She doesn’t know me, but I still know who she is.”

I had to hold back tears as he left, I had goose bumps on my arm, and thought, “That is the kind of love I want in my life”.

True love is neither physical nor romantic. True love is an acceptance of all that is, has been, will be and will not be.

The happiest people don’t necessarily have the best of everything; they just make the best of everything they have.

Life isn’t about how to survive the storm, but how to dance in the rain. ◆

Contribution from a Reader

Utsavi Chheda,
Mumbai

Pre-diabetes

Before people develop type 2 diabetes, they almost always have "pre-diabetes" phase. Pre-diabetes means that your blood sugar level is higher than normal but not yet high enough to be classified as type 2 diabetes. Doctors sometimes refer to pre-diabetes as impaired glucose tolerance (IGT) or impaired fasting glucose (IFG), depending on what test was used when it was detected. **Without intervention, pre-diabetes is likely to become type 2 diabetes in 10 years or less.**

Some people with pre-diabetes may have some of the symptoms of diabetes or even problems from diabetes already. Consult your doctor if you're concerned about pre- diabetes or if you notice any type 2 diabetes signs or symptoms shown below.

Other Symptoms are:

- Heaviness in abdomen and severe pain in abdomen like surgical emergency
- Recurrent abortions
- Erectile Dysfunction
- Breathlessness – initially on exertion, later feels better with rest
- Frozen Shoulder
- Joint deformities
- Irritability, headaches
- Itchy skin
- Frequent gum disease/infection

I'm Not Diabetic...

I'm Pre-diabetic...

Now what can you do for me!

You are at risk if you are overweight, with a BMI above 25 and one of the risk factor below:

- You're inactive
- You have a family history of type 2 diabetes
- You're African-American, Hispanic, American Indian, Asian-American or a Pacific Islander
- You developed gestational diabetes when you were pregnant or gave birth to a baby who weighed more than 9 pounds (4.1 kilograms)
- You have polycystic ovary syndrome — a condition characterized by irregular menstrual periods, excess hair growth and obesity
- You have high blood pressure
- History of vascular disease (any condition that affects the circulatory system)
- Previous impaired glucose tolerance (IGT) or impaired fasting glucose (IFG)
- Your high-density lipoprotein (HDL) cholesterol is below 35mg/dL or your triglyceride level is above 250 mg/dL.
- Acanthosis Nigricans (Its a skin condition characterized by areas of dark, velvety discoloration in body folds and creases affecting neck, armpits and groin)

If you have pre-diabetes, you should be checked for type 2 diabetes every one to two years. You will not develop type 2 diabetes automatically if you have pre-diabetes. For some people with pre-diabetes, early treatment can actually return blood glucose levels to the normal range.

Research shows that you can lower your risk for type 2 diabetes by 58% by:

- Losing 7% of your body weight
- Exercising moderately (such as brisk walking) 30 -45 minutes a day, at least five days a week.

There's good news, however, pre-diabetes can be **an opportunity for you to improve your health.** Progression from pre-diabetes to type 2 diabetes isn't inevitable.

"Catch up with good health before diabetes catches up with you"

WONDERFULLY DESCRIBED DEFINITIONS

TEARS

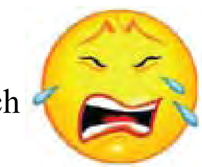

The hydraulic force by which
Masculine will power is
Defeated by feminine water-power!

CIGARETTE

A pinch of tobacco
Rolled in paper
With fire at one end
And a fool at the other!

CLASSIC

A book
Which people praise,
But never read

MARRIAGE

It's an agreement
Wherein
A man loses his bachelors degree
And a woman gains her masters

SMILE

A curve
That can set
A lot of things straight!

CONFERENCE

The confusion of one man
Multiplied by the
Number present

OFFICE

A place
Where you can relax
After your strenuous
Home life

COMPROMISE

The art of dividing
A cake in such a way that
Everybody believes
He got the biggest piece

YAWN

The only time
When some married men
Ever get to open
Their mouth

EXPERIENCE

The name
Men give
To their
Mistakes

FATHER

A banker
Provided by
Nature

BOSS

Someone
Who is early
When you are late
And late
When you are early

DIPLOMAT

A person
Who tells you
To go to hell In such a way
That you actually look forward
To the trip

POLITICIAN

One who
Shakes your hand
Before elections
And your Confidence
Later

OPTIMIST

A person
Who while falling
From EIFFEL TOWER
Says in midway
“SEE I AM NOT INJURED YET!”

DOCTOR

A person
Who kills
Your ills
By pills,
And kills you
By his bills

MISER

A person
Who lives poor
So that
He can die RICH!

Mita Hemani

Quick Recipes that save your time; use this precious time to connect to the Divine.

Walnut Fudge

Ingredients:

1 cup coarsely crushed well roasted walnuts (akhrot)
3/4 Tin (300 gms) condensed milk
1 cup crushed Digestive biscuit
1/2 cup Cocoa powder
1 tsp Vanilla Essence

Method:

Mix all the ingredients and add a little cold milk if it feels dry. Set in serving bowl/tray as per desired shape.
Healthy tip:
Instead of condensed milk, use paste of 3/4 cup boiled dates.

Caesar's Salad

Ingredients:

Salad:

3 cups Iceberg Lettuce soaked in chilled water
1/2 Cup Parboiled Sun-Dried Tomato or fresh Cherry Tomato slit into 2
1 cup bread cut into small pieces and roasted
1 cup Black olive slices
Shavings of Parmesan cheese for garnishing
2 tbsp Olive oil
1/2 tsp Oregano flakes
1/2 tsp Black Pepper powder

Dressing:

1/2 cup hung curd
1/2 cup Mayonnaise
1 tbsp Mustard sauce
Salt to taste

Method:

Toss the Iceberg lettuce with Olive oil, Oregano & Black pepper and place in a flat plate. Sprinkle the Black Olive slices, toasted bread and sun-dried/cherry tomato.
Mix all the ingredients of the dressing with a hand-beater and spread it evenly on top of the salad. Garnish with Parmesan cheese and serve chilled!
Tip: Make sure you mix the dressing just before serving and ensure the Iceberg lettuce is soaked in chilled water long enough for it to have a nice crunchy feel. Don't forget to drain it properly later.

Dr. Harish Goshar

MEDICAL CHECK-UP FOR MEMBERS OF SRATRC AT CONCESSIONAL RATES

Shree Raj Medical Centre (SRMC) in collaboration with the Lions Club of King Circle (LCKC) has tied up with Global Hospital for offering a comprehensive Medical Check-Up for members of the Shrimad Rajchandra Aatma Tatva Research Centre at a concessional rate of Rs.4500/- instead of actual cost of Rs.11,500/-.

The Check-Up includes Pathology Investigations, Lipid and Renal Profiles (mini), Liver Function Test, Cancer markers, Thyroid, Diagnostic Tests and Consultations with a Physician and Endocrinologist.

- Venue: **Global Hospital,** 35, Dr. E. Borges Road, Hospital Avenue, Opp. Shirodkar High School, Parel, Mumbai 400012.
- Charges – Rs. 4500 /- + Service Tax applicable as per Govt. rules (Actual Cost of this Checkup is Rs.11,500/-).
- Payment to be made in cash at Global Hospital.
- An appointment with Global Hospital needs to be taken, **Contact number 022-67670101.**

Please note the following important details for the tests

- Details of the various tests covered under this package are provided below
- On the day of test, patient needs to be empty stomach for 12 hours.
- Remember to carry your regular medicines, if any to have it after the test.
- Breakfast and Lunch will be complimentary.

20% discount on any other tests at the time or in continuation of check-up will also be available.

For any queries, Please contact **Jabbar Pathan on 9167215763 / 9820385100.**

Details of the Tests

ANNUAL MEDICAL CHECK UP	MALE	FEMALE
PATHOLOGY INVESTIGATIONS		
CBC	✓	✓
ESR	✓	✓
Blood Group	✓	✓
Stool Routine	✓	✓
DIABETES PROFILE		
FBS	✓	✓
PPBS	✓	✓
Lipid Profile Mini (Cholestrol-total, HDL, LDL, VLDL, Triglycerides, Ratios)	✓	✓
Kidney / Renal Profile Mini (Urine - R, Protein total, Electrolytes, BUN, Creatinine, Uric Acid)	✓	✓
Liver Function Test, Maxi (HBsAg, Prothrombin time, Bilirubin-total, direct and indirect, SGOT, SGPT, GGTP, Proteins, Alkaline phosphatase)	✓	✓
CANCER MARKERS		
PSA	✓	×
PAP SMEAR	×	✓
THYROID TESTS		
T3,T4, TSH	✓	✓
DIAGNOSTICS TESTS		
Chest X-ray	✓	✓
USG ABDOMEN & PELVIS	✓	✓
ECG	✓	✓
TMT	✓	✓
2D ECHO	✓	✓
CONSULTATIONS		
Physician	✓	✓
Gynacologist	×	✓
Endocrinologist	✓	✓
Package Rate (INR)	**4500**	**4500**

FORTHCOMING EVENTS

23 -26 July 2015		
Sadhana Shibir - Panth Param Padno	–	SRATRC
26 July 2015		
Gurupurnima Celebrations	–	Mumbai
26 July 2015		
Special Gyan Sabha by Regional Centre Committee	–	Ahmedabad
31 July to 2 Aug 2015		
Spiritual Workshop	–	SRATRC
1 Aug 2015		
Special Gyan Sabha by Regional Centre Committee	–	Ahmedabad
2 Aug 2015		
Special Gyan Sabha by Regional Centre Committee	–	Mehsana
9 Aug 2015		
Param Gyan Sabha	–	Mumbai
14 – 17 August 2015		
Special Shibir	–	Gadag & Hubli
15 – 16 August 2015		
Spiritual Retreat for Professionals	–	SRATRC
22 – 23 August 2015		
Readers Forum - Ek thi Char Gunsthanak	–	SRATRC
10 – 17 Sept 2015		
Paryushan Parv	–	Mumbai
10 – 17 Sept 2015		
Paryushan Parv	–	SRATRC

Om Shree Prem Acharayaji's Satsang DAILY relay on **ARIHANT CHANNEL** at 9 am.
Om Shree Prem Acharayaji's Satsang is available live on
www.rajchandrakp.org & **www.vitraagvigyaan.org**

PUBLISHED BY : Spiritual Impressions Private Limited, 108-109, Runwal Commercial Complex, L.B.S. Marg, Opp. Nirmal Life Style, Mulund (W), Mumbai - 400080.

PRINTED AT : Jayant Printery, 352/54, Girgaum Road, Murlidhar Compd., Near Thakurdwar PO, Mumbai - 400002.

EDITOR : Dr. Meena Goshar.

DESIGN : Hari Creation, 9561437108

CORRESPONDENCE ADDRESS

Spiritual Impressions Private Limited

703, Sharda Chambers, 15, New Marine Lines, Mumbai 400020

Tel: +91 22 22060477 Email: info@simpl.in

From Us... to You

- Current subscription amount is Rs. 300/-, valid for 6 bi-monthly issues (subject to change without notice). Subscription (new or renewal)
- Amount may be deposited by cheque in any branch of HDFC Bank, for credit of 'Spiritual Impressions Pvt.Ltd.' having Current A/c. no. 01432320011590 with Crawford Market, Mumbai
- Branch and payment details, with CORECT AND COMPLETE address, contact number and email id of subscriber, emailed to info@simpl.in to get an acknowledgement.Please allow 2 weeks for processing.
- Ananya Parivartan can be a wonderful gift and we will deliver the first issue to the recipient with a nice (personalized, if you so want) messageon your behalf. Simply, deposit the subscriptions in bank and email details of all recipients to info@simpl.in and let us do the rest.
- Timely delivery is 100% dependent on CORECT AND COMPLETE address. Please carefully check address label on the envelope in which you receive an issue and email required corrections/ additions to info@simpl.in
- Please register your email with us to get intimation of each dispatch as well as a timely reminder, when renewal becomes due so that you do not miss any issue.
- All despatch/ delivery/ subscription related may be emailed to info@simpl.in
- Articles/ contributions for publicationin Ananya Parivartan may be sent to - **SANJIV RAWELL** - srrawellco@yahoo.co.in / **MEENA GOSHAR** - mgoshar@yahoo.com

For Subscription and Other Details Contact

Ahmedabad	Ashitbhai Sanghavi	08000323456	ashitsanghvi@live.com
Anand	Amitbhai Shah	09824081071	pinami@yahoo.com
Bengaluru	Kiranben Sanghrajka	09448906066	kiranjs@yahoo.com
Chennai	Chandaben Doshi	044 32974779	daksha_cal@yahoo.com
Delhi	Keatanbhai Shah	09958916680	keatan.shah@gmail.com
Dhule	Dhirajlal P. Shah	09423324822	dpshah37@hotmail.com
Gadag	Virendrabhai Lodaya	09448165256	pushpacotton@gmail.com
Hubli	Anilji Ostwal	09448453747	anilostwal@yahoo.co.in
Hyderabad	Paras Vora	09505278201	parasvora9@hotmail.com
Jabalpur	Kirtibhai Savla	09300103641	sonacreation_jbp@yahoo.co.in
Jamshedpur	Dilipbhai Gandhi	09334048224	bhavingandhi85@hotmail.com
Kolkata	Manojbhai Desai	09831270630	manojdesai02111962@gmail.com
Mumbai	SIMPL Office	022 25900121	info@simpl.in
Pune	Rajen Hemani	09819222403	rajen.hemani@gmail.com
Rajkot	Yogenbhai Doshi	09824429750	yogen72@gmail.com
Vadodara	Priyaben Vashi	09376238819	priyavashi24@yahoo.com

SPONSORSHIP – GYAN DAAN

For ANANYA PARIVARTAN

ANANYA PARIVARTAN is our organization's spiritual magazine aimed to spread the principles of Vitraag Vigyaan. Commercial advertisements are not accepted to respect spiritual sanctity. However, we offer several Gyan Daan opportunities to one and all. Sponsor an issue or a page on birthdays, anniversaries and other occasions and earn Punya. Gyan Daan is considered to be one of the best forms of Donation and it helps to shed off layers of ignorance from the Soul – Aatma.

Annual	**: Rs. 2,21,000/- (For all 6 issues)**
One Issue	**: Rs. 41,000/-**
Back Cover	**: Rs. 11,000/-**
Inside Front Cover	**: Rs. 7500/-**
Inside Back Cover	**: Rs. 6000/-**
Color Page	**: Rs.5000/-**

FOR SPONSORSHIP, PLEASE CONTACT:

Dr. Meena Goshar : 09819317038, mgoshar@gmail.com

Sanjiv Rawell : 09820186548, sanjurawell@gmail.com

Pratibha Chheda : 09324715450, pratibhachheda@yahoo.com

Ami Shah : 09820833166, info@simpl.in

Spiritual Impressions Private Limited
703, Sharda Chambers,
15, New Marine Lines, Mumbai 400020
Tel: +91 22 22060477 Email: info@simpl.in

ANANYA PARIVARTAN

SPIRITUAL IMPRESSIONS PVT. LTD

703, Sharda chambers,15 New Marine Lines, Mumbai-400020

Contact No: 022-22060477 **Email:** info@simpl.in **website:** www.simpl.in

Annual Subscription Form:

(Please fill the form in capital letters)

Name of the subscriber: ____________________

Correspondence Adds(Res/Off):____________________

____________________Landmark:____________________

City:__________PinCode:__________State:__________Country:__________

Tel: (R)____________________ (O)____________________

Mobile: ____________________ E-mail: ____________________

Mode of payment: Cash / Cheque / DD No. __________ dated __________ Drawn on Bank ____________________ for **Rs. 300/- (Rupees Three Hundred only).**

Date: __________ Signature of the subscriber

*Cheque/DD (payable at Mumbai) to be drawn in favour of **'Spiritual Impressions Pvt. Ltd.'**

* Subscription form should be sent to the above address.

સર્વાર્પણ દિવસ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આત્મતત્વ રીસર્ચ સેન્ટર, રાજનગર - પર્લી દ્વારા તા. ૬ જૂન ૨૦૧૫નો દિવસ પરમ પૂજ્ય મમ્મીજીની પ્રેમાળ સ્મૃતિમાં સર્વાર્પણ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવ્યો. પૂજ્ય મમ્મીજી એટલે વહાલનો દરીયો. તેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન પરમ કૃપાળુ દેવ, પરમ પૂજ્ય બાપુજી અને પૂજ્યશ્રીની સેવામાં અર્પણ કર્યું હતું. સર્વ મુમુક્ષુઓના પ્રેરણામૂર્તિ અને કલ્યાણમિત્ર એવા પૂજ્ય મમ્મીજી, પૂજ્યશ્રી અને મુમુક્ષુઓ વચ્ચે સેતુ સમાન હતા. આત્મ માર્ગમાં આગળ વધતા જીવને તેમની મૂંઝવણમાં માર્ગદર્શન આપતાં તેઓ હસીને કહેતાં કે એક જીવને સતમાર્ગમાં સ્થિર કરો તો એનું કમિશન મોક્ષ સુધી મળ્યા કરે. પોતાના સમગ્ર જીવનમાં સાદગીને વરેલા પૂજ્ય મમ્મીજી સરળતા, લઘુતા, દીનતા જેવા ગુણોથી અલંકૃત હતાં. તેમના સાનિધ્યમાં દરેક મુમુક્ષુ હળવા ફુલ થઈ પ્રેમાળ માતાનું વાત્સલ્ય માણતા. પરમ પૂજ્ય પપ્પાજીને ગુરુપદે સ્થાપ્યા પછી પરમાર્થે પ્રબળ પુરુષાર્થ વડે તેમણે જ્ઞાનની નિર્મળતા કરી હતી. તેમના સમાગમમાં રહેલા મુમુક્ષુઓને પ્રેક્ટીકલ પુરુષાર્થની ટીપ્સ આપી સતધર્મની સમજણ આપતા અને એની ઉપર પ્રેક્ટીકલ પુરુષાર્થ કરાવતાં જેથી જીવ પ્રમાદમાં સરી ન જતાં સતત જાગૃતિમાં રહે. અખૂટ સંયમના સાગર સમા પૂજ્ય મમ્મીજીનું જીવન એટલે સિમ્પલ લીવીંગ અને હાઈ થીન્કીંગ જેવું હતું. જગતના જીવોનું કલ્યાણ અને પૂર્વ કર્મોની નિર્ઝરા અર્થે એમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન પ્રેમભક્તિમય વિતાવ્યું હતું.

આવા વાત્સલ્યમૂર્તિ પૂજ્ય મમ્મીજીને હાજર સર્વ મુમુક્ષુઓએ પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી, એમના જેવો પુરુષાર્થ કરી શકીએ એ ભાવ ભાવ્યા હતાં. 'સ્પર્શ' ગ્રુપની ભાવવાહી ભક્તિ સાથે શરૂ થયેલ 'સર્વાર્પણ દિવસ' પૂજ્યશ્રીના વચનામૃતનું શ્રવણ કરી પૂર્ણ થયો. ગુરુપ્રસાદ લઈ સર્વ છૂટા પડ્યા. ◆

vitraag vigyaan

Shrimad Rajchandra
Aatma Tatva Research Centre

Ashram

Raj Nagar, Post Gothavade, Parli, Taluka Sudhagadh, Off Khopoli-Pali Road, Dist. Raigad 410205

E-mail: researchcentre@rajchandrakp.org

Mobile: +91 98209 91486

Tel.: +91 2142 699091

Head Office

702, Sharda Chambers, 15 New Marine Lines, Mumbai 400020

Tel.: +91 22 2200 5767

E-mail: info@rajchandrakp.org

Helpline: +91 99200 19903 (Queries regarding Ashram, Satsang, Satsang Centres & Activities)